

Knjigu preporučuje
Ivan Čolović

MILORAD TOMANIĆ

**SRPSKA CRKVA U RATU
I RATOVI U NJOJ**

Medijska knjižara Krug
Beograd, 2001.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

322 (497.1) "1990/2000"

TOMANIĆ, Milorad

Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj /

Milorad Tomanić. - Beograd: Medijska knjižara Krug,
2001. (Beograd: Standard 2). 251 str. ; 24 cm

Tiraž 1000. - Napomene i bibliografske
reference uz tekst.

ISBN 86-83523-01-2

281.961 "1990/2000"

323 (497.1) "1981/2000"

355.426 (497.1) "1991/1995"

a) Srpska pravoslavna crkva - 1990-2000

b) Građanski rat - Jugoslavija - 1991-1995

c) Jugoslavija - Političke prilike - 1981-2000

ID=93121292

Milorad Tomanić
Srpska crkva u ratu i ratovi u njoj

izdavač:

Medijska knjižara Krug
Beograd, Makedonska 5
tel: 33-43-225/325, fax: 33-43-420
e-mail: book@mediacenter.org.yu

za izdavača i urednik:

Dorde Stojanović

lektor:

Živana Rašković

dizajn:

Škart

štampa:

Standard 2
Beli potok

tiraž:

1.000 kom.

"A što gledaš trun u oku brata svoga, a u svome oku grede ne primećuješ? Ili kako ćeš reći svome bratu: pusti da izvadim trun iz tvoga oka, a gle, greda u oku tvome? Licemere, izvadi prvo gredu iz svoga oka, pa ćeš tada gledati da izvadiš trun iz oka brata svoga (Mt. 7, 3-5)."

Sadržaj

Predgovor.	5
Novi srpski poredak.	7
Srpski trolatični cvet smrtonosno opojnog mirisa.	10
Koalicija bivših komunista i budućih episkopa.	13
Crkvena estrada hvali Slobodana Miloševića.	19
Kosovski i tevtonski vitezovi.	21
Kratkotrajna crkveno-državna idila.	24
Patrijarh srpski iz devetog kruga.	28
Studentski zvižduci i aplauzi patrijarhu Pavlu.	33
Za Slobu nejedinstveni, za rat jedinstveni.	37
Iskopavanje starih žrtava i ukopavanje novih.	40
Sličnost između Adolfa Hitlera i svetoga Save.	44
"... ne možemo da vam oprostimo ako nas prisilite da vas ubijamo"	54
Opasne akademske igrarije.	58
Srpski patrijarh podučava britanskog lorda.	64
<i>Trećeg, ipak, ima.</i>	68
<i>Ko je koga naterao na zajednički život.</i>	68
<i>Ko s kim ne može da živi.</i>	70
<i>Ko je morao da shvati.</i>	72
<i>Civilizovana integracija u "novu NDH"</i>	72
<i>Zemlja se i produžila i proširila.</i>	73
<i>Individualna odgovornost - kolektivna mržnja.</i>	74
<i>Konzervans zvani Božija reč o</i>	76
Srbi kao veleposednici	77
Istina, istina, i samo istina.	83
Za šta ne znam to i ne postoji.	85
"Časni izuzetak" koji potvrđuje pravilo.	87
Sloba za Vensa, SPC i Babić protiv.	91
Početak kraja sna o Velikoj Srbiji.	96
Šta bi Sloba bez srpske intelektualne elite.	100
Vladika Atanasije Jevtić sam protiv svih.	103
Ćutanje i prikriivanje.	107
Titoisti brane pravoslavlje.	110
Hiljadu i jedna sarajevska noć.	116
Čuvari srpskog obraza i duše.	120
Uz "tomahavk" sve se može.	123
Široti vladika Atanasije Jevtić.	126
Šampanjac se točio kada su proterivani Muslimani.	128
Svi su krivi i niko nije kriv.	133
Vladika Artemije podučava patrijarha Pavla (I deo).	135
Ima li vlasti da nije od Boga.	140
Zbunjeni patrijarh i zbunjeni episkopi.	143
Vladika Artemije podučava patrijarha Pavla (II deo)	146
Braća u Hristu smenjuju mitropolita Jovana.	149
Mitropolit Jovan smenjuje braću u Hristu.	156
Dobri momci i loši momci.	162
Od izvora dva putića.	165
Jastrebovi i golubovi u Srpskoj crkvi.	172

Kad episkopi zaguslaju.....	175
Ko brže beži - pastiri il' stado.	181
Ratni izveštaj vladike slavenskog.	186
Da li napustiti stado ili livadu.....	191
Srpska crkva i nasilje.	195
Postoji li pravedan rat.	202
Svešteni mačonosci i mitraljesci.....	204
Kada je ubijanje dostojno pohvale.	209
Gde to Isus i apostoli hvale ubijanje.	213
Koga su ubili Isus Hrist i apostoli.	221
Teolozi spuštaju nebo.	223
Granice Crkve teku granicama države.	226
Kada, koga, zašto i kako treba da ubije pravoslavni Srbin.	228
Poročni vladika i sveštenici materijalisti.....	233
Stado pastirima više ne veruje.....	239
U šta je sve duvao mitropolit Amfilohije.....	241
Srbi umorni od guslanja.....	245
Izvori podataka.....	247

Predgovor

Na samom početku rada na ovoj knjizi, dok je sve još bilo u fazi prikupljanja podataka i prvih razmišljanja o njenom mogućem izgledu, imao sam želju da to bude jedan hronološki i što celovitiji prikaz većine dešavanja na prostorima bivše SFRJ tokom poslednje dve decenije XX veka. Ubrzo sam, međutim, shvatio da je moja želja, nalik želji onih koji su pokušali da naprave Veliku Srbiju, neostvariva. Čitava menažerija likova koji su se ko zna odakle pojavili i godinama tutnjali javnom scenom Srbije, a posebno gomila izgovorenih gluposti u tom periodu, naterali su me da se, baš kao i borci za Veliku Srbiju, spustim na zemlju i budem mnogo skromniji u svojim namerama. Postalo mi je jasno da je to ogroman posao koji zahteva timski rad iz kojeg bi proizašla višetomna enciklopedija srpskog zanosa, ludila i stradanja tokom 80-ih i 90-ih godina. Zato sam se opredelio za samo jedan segment, jednu kariku lanca koji je bio obmotan oko vrata srpskog naroda i koji ga je polako, ali sasvim sigurno davio. Ta karika bili su "ljudi u crnom", tj. episkopi i sveštenstvo Srpske pravoslavne crkve. (Naravno, ne svi, ali svakako ogromna većina.)

Za njih sam se odlučio bez mnogo dvoumljenja. Već posle prvih pročitanih stranica crkvene štampe oni su postali moji apsolutni favoriti. Proveo sam sate i sate u patrijaršijskoj biblioteci čitajući crkvene novine, časopise, službene glasnike, i sve više otkrivajući da ispod tih crnih mantija kucaju žestoka i strasna srca koja bi mogli poželeti i oni najžešći i najstrasniji momci. Ali, iako su "glavni junaci" ove knjige prvenstveno pojedini velikodostojnici SPC, bilo je neizbežno da se pažnja posveti i drugim ljudima čije je glavno oružje reč, onima koji su uz srpske episkope bili vodeći konstruktori građevine zvane Velika

Srbija. Građevine koju će Srbi pokušati da podignu pod rukovodstvom Slobodana Miloševića i koja će im se na kraju sručiti na glavu.

Naravno, osim ljudi, za ovu knjigu važne su i ideje, reči koje su ti ljudi upućivali svom nesrećnom srpskom narodu. Mada mnogi misle drugačije, trebalo je uložiti veliki napor da se Srbi uvjere u ispravnost svega onoga što su neki pripadnici njihovog roda činili tokom ratnih 90-ih godina. Trebalo je srpski narod ubediti da je uvek vodio odbrambene i pravedne ratove koji su uvek započinjali oni drugi. Nije bilo nimalo lako navesti jednog običnog, prosečnog čoveka da iz mirnog porodičnog života ode na ratište i počne da ubija. I da još poveruje da je spravljanje Vukovara sa zemljom i držanje Sarajeva u opsadi više od hiljadu dana bogougodno delo srpskih pravednika. Za sve to bila je neophodna dobro razrađena ideologija. Inače, da je nije bilo, odnos većine Srba prema svemu što se dešavalo tokom 90-ih godina verovatno bi bio sasvim drugačiji. Ili, kako to kaže sociolog Leo Kuper: "Bar kada dejstvuju zajedno, izvršiocima genocida potrebna je neka ideologija kako bi dali legitimitet svome ponašanju, jer bi se bez nje morali i sami međusobno videti onakvima kakvi u stvari jesu - obični lopovi i ubice."

A kada je srpski narod, i pored silnog truda svojih umnih prvaka, doživeo jedan od najvećih poraza i padova u istoriji, trebalo ga je ubediti da je to opet znak njegove posebnosti i pravednosti. Mitropolit Amfilohije, na primer, govorio je: "Hoće Bog nešto veliko od ovog naroda čim ga stavlja užihu svetskih zbivanja." Sličnost ovih mitropolitovih reči sa porukama koje su Nemci pre i tokom II svetskog rata dobijali od svojih vođa možda je sasvim slučajna. (I sa Nemcima je Promisao imala neke posebne namere, jer i oni su sredinom XX veka bili stavljeni u centar svetskih zbivanja, baš kao i Srbi na kraju tog istog veka.) Možda je slučajna i sličnost u odnosu srpskih i nemačkih vođa prema pripadnicima svojih naroda. Taj odnos najbolje su izražavale dve teoreme koje je uspostavio Jozef Paul Gebels, Hitlerov ministar za propagandu i prosvetavanje narodnih masa, a koje su glasile: "Kažete li laž dovoljno puta i zatim je ponavljate, ljudi mogu početi verovati u nju" i "Običan svet je uglavnom primitivniji nego što možemo zamisliti. Propaganda uvek mora biti jednostavna i imati mogućnost ponavljanja". Ali, da li je slučajna i identična sudbina srpskog i nemačkog naroda koji su preživeli velika stradanja pricinivši pripadnicima drugih naroda još veća? Pokušaj da odgovorimo na to pitanje jedan je od osnovnih motiva ove knjige.

Novi srpski poredak

Mnogi ugledni i umni Srbi dugo već pokušavaju da ubede pripadnike sopstvenog naroda da su neorganizovani, nesposobni za strpljiva projektovanja i da malo šta rade po planu, nego sve ad hoc, u hodu i od danas do sutra. Kao suštu suprotnost takvoj predstavi o Srbinu obično navode organizovanog, preciznog i dugoročnom planiranju sklonog Nemca. U ovom karakterisanju svog naroda pojedinci su čak pomalo i preterivali. "Srbi su lud narod!" rekao je Jovan Rašković, vođa krajiških Srba, u jednom razgovoru sa predsednikom Franjom Tuđmanom, neposredno pred početak rata u Hrvatskoj. Iako je bio tajan, ovaj razgovor dvojice lidera je zbog nekorektnosti hrvatske strane ipak prezentovan javnosti. Tako je srpski narod mogao da sazna kakvo mišljenje o stanju njegovog nervno-duševnog zdravlja ima jedan stručnjak za tu oblast, neuropsihijatar Jovan Rašković. *

Međutim, dešavanja na prostorima bivše SFRJ tokom 80-ih i 90-ih godina pokazala su da je ovakva slika o srpskom narodu, ili možda preciznije o njegovim vođama, apsolutno netačna.

U stvari, moglo bi se reći sasvim suprotno. Pastiri srpskog slovesnog stada, i oni svetovni i oni duhovni, demonstrirali su takvu sposobnost dugoročnog planiranja i projektovanja na kakvoj bi im mogli pozavideti i sami Nemci. Čini se, čak, da je i priča o naivnom i neorganizovanom Srbinu bila rezultat jednog dobro promišljenog srpskog plana. U taj plan spadalo je i stalno pominjanje teorije ozaveri celog sveta protiv Srba i o "novom svetskom poretku". Ipak, ispod varljive površine prozirala se suština - u pitanju je zapravo bila zavera Srba protiv celog sveta i "novi srpski poredak" koji je trebalo uspostaviti bar na prostorima bivše SFRJ.

- Mada doktoru Raškoviću niko nije osporavao kompetentnost za davanje ovakvih dijagnoza, ona se mnogima nije dopala, pa su je neki iskoristili da ga uklone iz političkog života. Nije na odmet pomenuti da je Srpska pravoslavna crkva odlikovala gospodina Raškovića ordenom Svetog Save Istepena. Pronicljivi srpski episkopi verovatno su shvatili ono što većina Srba nije-lažno pripisivanje ludila srpskom narodu bio je dalekovid potez gospodina Raškovića. Pretpostavljajući šta će uskoro početi da se dešava (Vukovar, Sarajevo, itd.), dr Jovan Rašković je znao da se ludilo i neuračunljivost pred svim sudovima sveta mogu iskoristiti kao olakšavajuća okolnost.

One koji na ovakvu tvrdnju sumnjičavo klimaju glavom, misleći da Srbi za to nisu imali mogućnosti, prvenstveno tehničkih, podsećamo da je poznati srpski slikar i patriota Milić od Mačve svim neprijateljima srpskog roda zapretio "Teslinom bežičnom energijom pozajmljenom iz središta magnetskog polja Zemlje". "Uskoro će Srbi biti gospodari sveta. Već sada Srbi raspoložu tajnim oružjem iz takozvanog Teslinog paketa, predatog 1943. godine ambasadoru Fotiću. Ako samo jedna bomba padne na Beograd - Vatikan, Beč, Bon i Zagreb biće potreseni iznutra silom formule $V3=0$. Kad se to desi, Atlantidani će se pojaviti i proglasiti Srbe imperijalnim narodom, koji će od tog časa u ime njih zavesti red na Zemlji i zagospodariti svetom." Na ovaj način, govorio je Milić od Mačve, u dva napada bili bi uništeni Zagreb, Beč, Tirana, Sofija, Prag i Vatikan. Rim bi bio pošteđen, jer Srbi cene njegovo umetničko nasleđe. U drugom krugu stradala bi cela Nemačka i njoj slične države, a takođe i gradovi Ankara, Teheran, Džeda, Meka i Medina. To što Srbi nikada nisu izvršili ova dva razorna napada verovatno treba pripisati dobroti srpskog srca.

Osim stradanja koje su im Srbi mogli prirediti, Milić od Mačve je prorokovao i kako će Bog kazniti srpske neprijatelje: "Čitavu zapadnu hemisferu zahvatiće neslućena lančana tektonska pomeranja u trajanju od 15 minuta. Tako da će živih ljudi ostati samo toliko da se može skloniti pod krošnju jedne šljive. Ta krošnja je metafora za Srbiju." Naravno, Srbi će "jedini biti u stanju da posle ove tektonske katastrofe kao jedini preživeli narod žive na planeti. To je zbog toga što će ovih narednih osam godina dok ne dođe do katastrofe Srbi pod sankcijama naučiti da žive u prirodi i to će ih spasti. Oni će jedini tada biti u stanju da posle apokalipse obnove novu evropsku civilizaciju." Po rečima srpskog slikara i patriote, ova "tektonska katastrofa" trebalo bi da se dogodi u junu 2001. godine. Nažalost, Milić od Mačve nije doživeo da vidi da li će se njegovo proročanstvo obistiniti, ili će i Gospod prema srpskim neprijateljima biti velikodušan kao što su Srbi bili. U znak poštovanja za ove i mnoge druge mudre reči koje je izrekao tokom svog ovozemaljskog života, opelo na sahrani Milića od Mačve održao je lično Njegovo visokopreosveštenstvo mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije.

Na koji način je trebalo ostvariti "novi srpski poredak", ili jasnije rečeno Veliku Srbiju sastavljenu od "avnojevske" Srbije, Crne Gore i njima "anšlusiranih" delova drugih republika bivše SFRJ, najbolje je objasnio akademik Milorad Ekmečić u jednom od brojeva

"Književnih novina" iz 1988. godine. Evo šta on o tome kaže: "... nasilje je babica stvaranja nacionalnih država, i to, uglavnom, nasilje u ratu. Svaki nacionalizam počinje skupljanjem bajki ili epskih pesa ma, i to je, dakle, elitni nacionalizam. Svojim studentima pričam anegdodu s početka prošlog veka iz Praga. U Gradskoj kafani, okupili se ljudi i sede, kao mi ovde, za stolom. Onda je neko ušao i upitao šta bi se dogodilo ako bi im se na glave srušio plafon kafane. Odgovor je glasio da bi to bio kraj češkog nacionalnog pokreta."

Iz ove priče akademika Ekmečića, redosled poteza je apsolutno jasan. Prvo se intelektualna elita, dakle ljudi čije je osnovno oruđe i oružje reč, potruđi da narodu "provre krvca", koristeći pri tom mitove, bajke, epske pesme, ili drugačije rečeno laži i poluistine koje svojom umetničkom vrednošću zadovoljavaju ljudsku potrebu za moralnim i lepim. Nakon tog "zagrevanja" počinje ono pravo, ono zbog čega su i uspaljivana srca i umovi naroda. Na scenu stupaju ljudi čije oružje više nije reč. Tada dolazi nasilje, "uglavnom, nasilje u ratu". Na kraju, zahvaljujući ovoj "babici", uz dosta muka, krvi i bola, trebalo bi da se izrodi i ta toliko željena nacionalna država. Bez ovih epsko-mitskih "psihofizičkih priprema" kroz koje je srpski narod prošao tokom 80-ih godina, a za čije sprovođenje su bili zaduženi "elitni nacionalisti", devedesete verovatno ne bi bile onakve kakve su bile - ispunjene zverstvima i rušenjima, stradanjima i patnjama i srpskog i drugih naroda sa prostora bivše SFRJ.

Koalicija bivših komunista i budućih episkopa

Od kraja Drugog svetskog rata, pa sve do početka osamdesetih godina, Srpska pravoslavna crkva je bila na margini društvenih dešavanja. Javni istupi njenih zvaničnika bili su retki, a povod su im uglavnom bile proslave i obeležavanja značajnih godišnjica. Tadašnji patrijarh srpski German, kao i većina arhijereja, trudio se da ljudi iz SPC daju što manje povoda za nesuglasice i sukobe sa vlastima. U "Pravoslavlju", novinama Srpske patrijaršije, mogle su se naći i otvorene pohvale na račun zakona koji su vladali u Titovoj Jugoslaviji. U broju od 1. februara 1980. godine kaže se: "Danas, prema zakonu o pravnom položaju verskih zajednica, postoje izvanredni uslovi za crkvenu štampu u raznim njenim vidovima... A mi kao da nismo još rasplamsali svoj izdavački zanos." Dakle, za slabu izdavačku aktivnost Srpske pravoslavne crkve, tadašnje uredništvo "Pravoslavlja" nije krivi lo Titov komunistički režim, već sopstvenu nezainteresovanost. Tadašnji glavni urednik "Pravoslavlja" Radomir Rakić u decembru 1980. objasnio je kojim se principima rukovodio. pri uređivanju ovog crkvenog lista: "Nama je pretežnije da iznesemo šta je rečeno u Svetom pismu, nego kako se pojedini današnji jerarh izrazio o nekom prolaznom događaju!" Međutim, samo koju godinu kasnije, crkvenim izdavaštvom će zavladati sasvim drugačiji uređivački principi. Episkopi će se baviti političkim, vojnim i mnogim drugim temama, a Sveto pismo će tek uzgred biti pominjano.

Posebno zanimljiv bio je broj "Pravoslavlja" od 15. maja 1980. godine. Na naslovnoj strani objavljen je nepotpisan tekst u kome se kaže da je građane bolno pogodila vest o smrti čoveka koji je vodio našu otadžbinu i ljude kroz sve bure i oluje tokom četiri decenije, i koji je ušao u istoriju kao beskompromisan borac za bratstvo i jedinstvo. Iako je bio ateista od samog početka svoje borbe, on je stvorio državu u kojoj mora biti mesta i za veru, vernike i njihova htenja i nadahnuća. U proteklih 40 godina bilo je i nesporazuma između Crkve i države, ali "za koje mi ne držimo. da im je izvorište bilo. u mislima i postupcima ovog retkog čoveka". Naglašeno je da je pa Ustavu SFRJ "ispovedanje vere slobodna" i da je bila

zabranjena sama protivustavna zloupotreba vere u političke svrhe, a Crkva nije imala razloga da se ne slaži sa ovom ustavnom odredbom. Na kraju teksta kaže se da se pravoslavni Jugo.slavije opraštaju od Josipa Broza izražavajući mu blagodarnost i zahvalno.st što su živeli u slobodi.

Posle ovakvih reči, objavljenih na naslovnoj strani crkvenih novina, nije teško pretpostaviti da je vrh Srpske pravoslavne crkve sa negadavanjem gledao. na brojne aktivnosti pojedinaca iz svojih krugova, posebno. tzv. justinovaca. Od početka osamdesetih, ili tačnije od smrti Josipa Braza, oni su krenuli u veoma žestoku borbu za osvajanje javnog i medijskog prostora. Pri tome, nisu se mnogo osvrnuli na kritike svoje starije i iskusnije braće u Hristu. A ako. bi se i osvrnuli, činili su to žestoka i bez mnogo. poštovanja. prema njihovoj starosti i iskustvu. Na primedbe koje su dolazile na račun justinovaca, budući vladika (tada jeromonah) Atanasije Jevtić uzvraćao. je i ovakvim rečima: "Ne pristajem da patrijarh sve nas kraj i prema sebi." "Patrijarh je samo. prvi među jednakima." "Zar sinovi ne mogu reći očevima i druge stvari, a ne samo. ono što im se dopada?" A na pitanje: "Mislite da otac ne radi dobro?" budući vladika je odgovorio: "On radi prema svojim mogućnostima, kolika može i koliko. zna, ali ne može da bude mera svima nama kako i koliko. da radimo.."

Atanasije Jevtić je kritikovao. patrijarha Germana i zbog njegovih izjava povodom požara u konaku Pečke patrijaršije. Prema zvaničnom saopštenju uzrok ovog požara, koji se dogodio. 16. marta 1981. oko. 3.30 iza ponoći, bili su električne instalacije i nepropisna izvedeni dimnjaci. U jednom tekstu objavljenom u "Pravoslavlju" od 1. aprila '81. kaže se da su vatrogasci došli na poziv, ali da u prvim vatrogasnim kolima nije bila vode, da su druga ostala u kvaru na putu do. manastira, a da su treća stigla u pet sati ujutro. Tek ako. šest sati počela su da pristižu vatrogasna vozila u većem broju i da gase ana šta je već bila izgorela. "Suze, prave suze video sam na licima Pravoslavni i Albanaca", kaže autor teksta objavljenog u novinama Srpske patrijaršije. "Kada je zapaljena Pečka patrijaršija, oni su ga naterali - pogrešio je što je pristao - da izjavi da požar nije podmetnut, a sestra je svedočila da tri plamena na rastojanju od 20 metara istovremeno ližu zgradu Pečke patrijaršije", govorio je vladika Atanasije Jevtić 1992. godine, u svom poznatom intervjuu na NTV Studio B.L

Apel iz aprila 1982. godine, upućen najvišim državnim organima Srbije i federacije, Svetom arhijerejskom saboru i Sinodu predstavljao je zajedničku akciju novodolazećih snaga Srpske pravoslavne crkve. Povod za ovaj apel bila su dešavanja na Kosmetu i trebalo ga je shvatiti, kako se u tekstu kaže, kao "dizanje glasa u zaštitu duhovnog i biološkog bića srpskog naroda na Kosovu i Metohiji". Potpisao ga je sveštenik, a među potpisnicima bila su i trojica justinovaca, Amfilohije Radović, Irinej Bulović i Atanasije Jevtić. Kod vlasti je ovaj postupak izazvao bes, a ni vrh SPC nije bio ništa zadovoljniji. Krajem sledeće, 1983. godine u "Pravoslavlju" je počelo objavljivanje feljtona Atanasija Jevtića pod nazivom "Od Kosova do Jadovna". U njemu su detaljno opisani napadi na Srbe na Kosovu, silovanja, maltretiranja monaha i monahinja itd. U nastavku feljtona, Atanasije Jevtić je sa kosovske sadašnjosti prešao na opisivanje bliske prošlosti i stradanja Srba u ustaškoj NDH.

U septembru 1984. godine, prilikom osvećenja crkve u Jasenovcu, patrijarh German je pozvao na praštanje, ali ne i na zaborav. Nekima, poput Vuka Draškovića, jednog od glavnih saboraca trojice budućih episkopa, tzv. justinovaca, poziv na praštanje nije se posebno dopao. Zato je ovaj dojučerašnji komunista, bezbožnik i zagovornik bratstva i jedinstva, sa deceniju i kusur partijskog iskustva, a na prste jedne ruke izbrojivih godina novokomponovanog "turbohrišćanstva", počeo da se bavi i tumačenjem Novog zaveta i da ispravlja

patrijarha Germana. Po Draškovićevom mišljenju, SPC je dosta praštala. Podsetio je patrijarha i one "blage" u SPC da je "Hristos znao da plane i gnevom, pa u Jerusalimskom hramu i bič da potegne". Kao što se vidi, patrijarhu Germanu i sledbenicima one "blaže" struje nije bilo nimalo lako. Bivši komunisti, koji su se do juče protiv Hrista zdušno borili, sada su ih podučavali hrišćanstvu, a mladi, ostrašćeni, budući episkopi poručivali su im da ne pristaju da ih "kroje prema sebi". Ova koalicija bivših komunista i budućih episkopa (ovde, očigledno, za sadašnjost nije bilo mesta nezadrživo je išla napred i za sobom vodila sve veći broj ljudi.

Naravno, Vuk Drašković nije bio jedini komunista i marksista koji je sa teza o "religiji kao opijumu za narod" i o neuništivosti bratstva i jedinstva, preko noći prešao na priču o pravoslavlju i monarhiji i utrčao u crkvu izguravši iz nje pobožne bakice. Bio je to vihor kojem su, pokazaće se kasnije - sasvim pogrešno, dali naziv "pokršćavanje petokraka". Vihor koji je, na sreću pobožnih bakica, trajao veoma kratko. Uskoro su mogle ponovo da se vrate u molitveni mir i tišinu dostojanstveno praznih crkava. Neverovatno je, međutim, da su izuzetno obrazovani Amfilohije Radović, Atanasije Jevtić i Irinej Bulović imali tako veliko poverenje u "komunjare" (izraz koji je Atanasije Jevtić često koristio) kao što su Dobrica Ćosić, Antonije Isaković, Vuk Drašković, Milan Komnenić itd., i poverovali da će s njima moći da ostvare bilo koji od svojih ciljeva.

Osamdeseto pravilo svetih apostola upozorava: "Neumjesno je da onaj, koji je tek iz neznabožackog života prešao i krstio se, ili se iz nevaljalog načina življenja tek obratio, postaje odmah episkop; jer nije u redu da onaj, koji ni sam još nije ispitan, postane učiteljem drugih, osim slučaja da se to po Božjoj blagodeti dogodi."; Apostol Pavle je najpoznatiji primer takve Božije blagodeti. Ali, čak je i on, nakon svog obraćenja, prošao kroz duži period nepoverenja pojedine braće hrišćana, moglo bi se reći i mržnje, nego što su to neki bivši komunisti prošli kod tobože ljutih antikomunista justinovaca. Nekoliko godina kasnije između njih će doći do razmimoilaženja, pa i žestokih verbalnih sukoba, a mitropolit Amfilohije će napokon zaključiti da većina srbijanskih i crnogorskih stranaka u stvari predstavlja "samo frakcije jedne iste partije i ideologije, samo što se, neke više, neke manje, prilagođavaju demokratskim tokovima. To, međutim, više čine spolja, tako da imamo stotinu raznih stranaka, a u suštini se radi o istoj bulumentu".

Ono što su mitropolit Amfilohije i vladika Atanasije Jevtić shvatili sa zakašnjenjem od nekoliko godina, mitropolit Jovan, njihov glavni oponent iz redova Srpske pravoslavne crkve, govorio im je još 80-ih godina. "Bilo je vrlo impresivno da trojica mladih profesora Bogoslovske fakulteta budu članovi Udruženja književnika Srbije. Ipak, smatrao sam da su naši mladi profesori, budući episkopi, napustili teološki program rada i upustili se u jeftinu dnevno-političku avanturu, kojoj su određeni ton davali Dobrica Ćosić, Antonije Isaković, Matija Bećković..." Po mišljenju mitropolita Jovana, pojedinci iz Srpske pravoslavne crkve bili su "svesno ili nesvesno uvlašćeni u opasnu i krvavu ratnu igru, nepravedno uvedeni u to kolo i izmanipulisani". A glavni manipulatori bili su već pomenuti akademici koji su imali znatan uticaj u Patrijaršiji. Oni su Crkvu, kako reče mitropolit Jovan, "uvlašćili u politiku, u dnevne događaje, na tanak led i truJu dasku". Zanimljivo je i mišljenje Vladete Jerotića, profesora Bogoslovske fakulteta, koji je pisao: "SPC se nalazi danas na još jednom teškom ispitu: da ne dozvoli da bude manipulirana od onih grla tih srpskih nacionalista koji nisu ni u prošlosti bili pravoslavni, niti su to danas postigli." Uskoro se, međutim, pokazalo da su ti grlati srpski nacionalisti bili spremni da pred argumentima sile bar nakratko učute, a da su galamu nastavili srpski episkopi, optužujući svoje dojučerašnje istomišljenike, uglavnom kolege po peru, da su se predali i da "slugeranski" i "lakejski" prihvataju mirovne ponude međunarodne zajednice.

Gospodin Radomir Rakić-Raka ponovo će se naći na dužnosti glavnog urednika "Pravoslavlja" 1998. godine. Uz njega u uredništvu ovog lista i '80. i '98. godine bio je i gospodin Gradimir Stanić-Grada. Njih dvojicu, kao i još neke "pozadince" u SPC, mogli bismo nazvati ljudima "za sva vremena i sve režime".

Na jednom mestu Slobodan Inić kaže: "Ko se danas, na primjer, izuzev učesnika već legendarnih studentskih demonstracija 1968. uopšte sjeća Vuka Draškovića, današnjeg vođe fantomskih Dražinih četnika, kad je među prvi

ma, poslije poznatog Titovog obraćanja studentima. zaigrao kozaračko kolo". "Ili, nije li već duboki zaborav prekrpio Draškovićevu novinarsku karijeru u Tanjugu u kojem su se mogli zaposliti samo oni koji su 'boli oči' svojom odanošću i pripadnošću i još nekim drugim uslugama učinjenim 'otadžbini', kako bi danas rekao Vuk Drašković u okviru svoga novog diskursa". (Slobodan Inić, Tri politička portreta, u: "Radikalizacija srpskog društva", Helsinški odbor za ljudska prava, Beograd 1997).

**Na sahrani trojice svojih telohranitelja i saradnika koji su poginuli u izrežiranoj saobraćajnoj nesreći, Vuk Drašković je zapretio ubicama da će "svojim glavama platiti". Tom prilikom Vuk je rekao da se "zločin ne oprašta" i da nema "ni hrišćanstva, ni Crkve, ni patrijarha, ni Boga, ni političke stranke koja sme zločincima uputiti jednu reč ljubavi ili spremnosti na oprostaj". (Fonet, 6. oktobar 1999). Srećom za ubice. Vuk Drašković je opet bio jači na zboru nego na tvorcu, pa nikome nije dlaka falila s glave, a kamoli glava. Ali se zato još jednom pokazalo da ima istine u onoj narodnoj "Gvožđe se kuje dok je vruće". U trenutku bola zbog smrti svojih prijatelja. bivši (?) komunista Vuk Drašković čak je i Bogu odredio kome sme a kome ne sme opraštati. Nažalost, ovo je bio samo jedan od brojnih primera "hrišćanstva" kakvog su se Srbi nagledali i naslušali tokom SO-ih i 90-ih godine.

Kosovski i tevtonski vitezovi

"Kosovska tragedija" i čuveni odlazak Slobodana Miloševića u Kosovo Polje 27. marta 1987. godine ("Ovaj narod niko ne sme da bije.") doprineli su da se prvi komunista Srbije visoko uzdigne na političkoj sceni. Hvalospevi su stizali sa svih strana, a ne samo od Atanasija Jevtića. Opet su među prvima reagovali književnici. Već prvog maja 1987, na naslovnoj strani "Književnih novina", pojavila se pesma Radoslava Zlatanovića, "Himna na ledini": "Ali pristize tep mladi govornik/ Sunce koje zalazi pali mu nakostrešenu kosu/ Razgovaraću sa svojim narodom i na ledini, kaže,! u školskom dvorištu, i na njivi..."

Dakle, pred kraj osamdesetih godina Kosovo je bilo tema o kojoj se u Srbiji najviše govorilo. Ali, nažalost, ne sa istorijske tačke gledišta, već sa one bajkovite, mitske. Način korišćenja priče o kosovskim vitezovima, zarad postizanja određenih ciljeva, neodoljivo je podsećao na upotrebu mita o tevtonskim vitezovima od strane nemačkih nacista. Nemački slavista Rajnhard Laurer o tome je ovako pisao: "Nacionalni mitovi koji nas u doba mira raduju, jer oplođuju umetnost, u kontliktnim vremenima razvijaju opasne potencijale militantnosti, okrutnosti i netrpeljivosti, koji deluju poput masovnog ludila i ljude mogu da pretvore u zveri. Da li se tu radi o furor * teutoniusu ili o furor serbicusu, za žrtve je podjednako loše."

Pripremajući se za proslavu 600-godišnjice Kosovskog boja, Srpska pravoslavna crkva je odlučila da mošti kneza Lazara prebaci u manastir Gračanicu. Tokom 1988. godine, kneževu mošti su pronete kroz eparhije Zvorničko-tuzlansku, Šabačko-valjevsku, Šumadijsku i Zičku,

i svugde su bile svečano dočekanе od velikog broj ljudi. Ovim povodom tadašnji vladika šabačko-valjevski Jovan Velimirović izdao je poslanicu u kojoj je pomenuo termin "nebeska Srbija", kasnije često i od mnogih korišćen. "Od kneza Lazara i Kosova Srbi prvenstveno stvaraju NEBESKU SRBIJU, koja je do danas sigurno narasla u najveću nebesku državu. Ako samo

uzmемо nevine žrtve ovog poslednjeg rata, milione i milione Srba i Srпкиnja, dece i nejači, pobijenih ili mučenih u najstrašnijim mukama ili bacanih u jame i pećine od ustaških zločinaca, onda možemo pojmiti koliko je danas srpsko carstvo na nebesima".

Uz promenu republičkog Ustava, glavni događaj za Srbiju tokom 80-ih bila je proslava 600-godišnjice Kosovskog boja. Centralna svečanost je održana na Gazimestanu, na Vidovdan 1989. godine. Ovaj veliki skup* predstavljao je sjajnu priliku da Slobodan Milošević ojača i učvrsti svoje lične pozicije i on je tu priliku vrlo dobro iskoristio. Prisećanje na kosovske junake i sav ostali "mitski garnirung" nisu naročito zanimali budućeg predsednika Srbije. U krugovima bliskim Patrijaršiji zamereno mu je što nije prisustvovao centralnom crkvenom pomenu u manastiru Gračanici. Koliko je sve to za Slobodana Miloševića bilo nebitno najbolje se videlo jednu deceniju kasnije, 28. juna 1999. Deset godina ranije, proslava 600-godišnjice Kosovskog boja bila je vest za naslovne strane svih, pa i državnih novina. Na televiziji, na radiju, na tribinama, svuda se samo o Kosovu pričalo. Pevalo se "Oj Srbijo, sad si opet cela, nećeš više biti u tri dela". A onda, u junu 1999, umesto "od milion do dva miliona ljudi", na Gazimestanu su stajali samo patrijarh Pavle, vladika Artemije, vladika Atanasije Jevtić i još nekolicina ljudi, i to pod zaštitom međunarodnih oružanih snaga. U državnim medijima o ovome nije bilo ni reči.

I na kraju, pomenimo još jednom izuzetnu sposobnost srpskih duhovnih i svetovnih vođa za dugoročna planiranja i projektovanja. Strpljivim, upornim i temeljitim radom tokom 80-ih godina postigli su fantastične rezultate. Oni koji su juče plakali na vest o smrti Josipa Broza, sada su ga mrzeli iz dna duše; koji su se kleli u Jugoslaviju, sada su verovali da je ona bila "grobница srpstva"; kojima su bratstvo i jedinstvo bili svetinje, sada su samo čekali poziv da krenu u finalni obračun sa "Turcima" i "ustašama", tim večitim neprijateljima Srba. Dakle, prva decenija rada na ostvarenju "novog srpskog poretka" uspešno je završena. Psi rata bili su raspomamljeni opojnim mirisom srpskog trolatičnog cveta (UKS - SANU - SPC) i režeći, iskeženih zuba, trgali su lance kojima su bili vezani. Čovek koji je lance držao u svojim rukama bio je, naravno, Slobodan Milošević. Kao što se sve vreme i očekivalo, početak 90-ih značio je prelazak na ostvarenje druge faze plana zvanog "novi srpski poredak". Psi rata napokon su pušteni sa lanca i krenuli su u čerečenje plena. Vukovar, Sarajevo i Srebrenica najpoznatije su i najveće žrtve tih deset godina napujdanih zveri.

* furor=bes, pomama; zanos, oduševljenje.

Po domaćim procenama bilo je prisutno između milion i dva miliona ljudi.

Po agenciji Rojters, oko 300.000.

Patrijarh srpski iz devetog kruga

U vreme održavanja Izbornog sabora patrijarh German je još uvek bio živ. Tokom njegove bolesti koja je počela od Vidovanskog sabora 1989, kada je polomio kuk, patrijarha Germana je zamenjivao mitropolit Jovan kao "najstariji mitropolit po proizvodstvu". U decembru 1990. patrijarh German bio je bolestan već punih godinu i po dana. Procena njegove "dokazane nemoći" da vrši svoje patrijaršijske dužnosti obavljena je uz konsultaciju sa konzilijumom lekara Vojnomedicinske akademije u Beogradu. Tek pošto je od medicinskih stručnjaka dobijen nalaz, "Sabor je razrešio teško obolelog patrijarha Germana svih patrijaršijskih dužnosti i obaveza" i krenuo u izbor novog patrijarha.

Izorno zasjedanje Svetog arhijerejskog sabora održano je 1. decembra 1990. u Patrijaršijskom dvoru u Beogradu i bilo je izuzetno uzbudljivo i neizvesno. Predsedavao je najstariji arhijerej SPC po posvećenju mitropolit dabrobosanski Vladislav. Ovom zasjedanju prisustvovali su svi arhijereji osim episkopa srednjozapadnoameričkog Firmilijana, koji je preko posrednika učestvovao u glasanju. Tako je uglasanju učestvovalo svih 25 arhijereja. Izborni sabor je počeo sa radom posle priziva Svetog duha koji je služio episkop sremski Vasilije. Na izornoj listi za novog patrijarha bilo je 17 arhijereja.

"Glasanje se odvijalo tako što je svaki od članova Izbornog sabora trebalo da zaokruži tri kandidata za koje smatra da mogu da uđu u trojnu kandidaturu za izbor patrijarha. Da bi neki kandidat ušao u trojnu kandidaturu, mora da ima više od polovine glasova članova Izbornog sabora, znači najmanje 13." "U prvom krugu glasanja rezultati su bili sledeći: episkop šumadijski Sava dobio je 16 glasova, episkop žički Stefan 13, episkop raško-prizrenski Pavle 11 glasova, mitropolit zagrebačko-ljubljanski Jovan 8 glasova, episkop banatski Amfilohije 8 glasova itd." " Tako su u prvom krugu glasanja dobijena dvojica kandidata koji će ući u trojnu kandidaturu za srpskog patrijarha: episkop šumadijski Sava i episkop žički Stefan."

Iz rezultata dobijenih u prvom krugu vidi se da su najviše glasova osvojili episkopi koji su u junu 1990. godine kao članovi Sinoda posetili Slobodana Miloševića. Dakle, predstavnici "mekog krila" Crkve, zagovornici "saradnje, mira i dobrih odnosa sa državom", još uvek su imali prednost i veće poverenje kod svoje braće u Hristu. Od ukupno 75 glasova (25 arhijereja trebalo je da zaokruži po trojicu kandidata) polovinu su dobili vladika šumadijski Sava (16), vladika žički Stefan (13) i mitropolit zagrebačko-ljubljanski Jovan (8). Takođe, vidljivo je da dvojica politički najuticajnijih arhijereja SPC mitropolit Amfilohije i mitropolit Jovan nisu bili ozbiljniji kandidati u borbi za patrijaršijski presto.

Posle prvog kruga, članovi Izbornog sabora glasali su samo za po jednog kandidata. Treći kandidat, međutim, nije izglasan ni u drugom krugu. Glasanje je ponovljeno, u nadi da će, treći pokušaj uroditi plodom. Ali, i on je bio bezuspešan. Strpljivi i uporni episkopi SPC prešli su na četvrti krug glasanja. Ni ovoga puta nijedan od preostalih petnaest kandidata nije dobio trinaest ili više glasova. Da li su neki episkopi počeli da sumnjaju u mogućnost izbora trećeg kandidata, tek, prešlo se na peti krug glasanja. I to je bio pucanj u prazno. Šesti krug je, možda, bio povod da se postavi pitanje da li je Duh sveti uopšte bio prizvan. Ako jeste, kako je trebalo shvatiti ovu Njegovu neodlučnost? Sve u svemu, treći kandidat nije bio izabran ni u šestom krugu. Ništa se nije desilo ni u sedmom krugu. Osmi krug, takođe, ništa. I na kraju, tek u devetom krugu, kao da je želeo da nagovesti šta srpski narod i državu čeka u narednom periodu, Duh sveti je prekinuo neizvesnost. Za trećeg kandidata, sa 20 dobijenih glasova, izabran je episkop raško-prizrenski Pavle.

Posle ovog dugog i neizvesnog biranja, imena trojice kandidata napisana su na papire i stavljena u tri koverte koje su potom položene na časnu trpezu. Patrijarha je žrebanjem birao sveštenomonah koji se za tu priliku posebno pripremao postom i molitvom. Evo kako je izgledao sam postupak žrebanja prilikom izbora patrijarha Pavla: "U pridvornom hramu Svetog Simeona Mirotočivog, u opštoj molitvenoj atmosferi, visokoprepodobni arhimandrit

Antonije (Đurđević), nastojatelj manastira Tronoše, oblači epitrahilj, metaniše pred celivajućom ikonom Spasitelja i Presvete bogorodice, ulazi u oltar, metaniše i pred svetim prestolom i celiva sveti presto i Jevanđelje. Zatim, upire pogled ka nebu, uzima s Jevanđelja sva tri zapečaćena koverta sa imenima trojice kandidata za patrijarha srpskog, premeće ih nekoliko puta i jedan od njih predaje mitropolitu dabrobosanskom Vladislavu. Stavši na svete dveri, visokopreosvećeni mitropolit Vladislav, načelstvujući Izbornoj saboru arhijerejskog, pokazuje zapečaćeni koverat, otvori ga i reče: 'Arhiepiskop pečki, mitropolit beogradsko-karlovački i patrijarh srpski je episkop raškoprizrenski Pavle.' "2" Sljedećeg dana, 2. decembra 1990. godine, na svetoj arhijerejskoj liturgiji u Sabornoj crkvi u Beogradu, izvršeno je ustoličenje novoizabranog patrijarha, koji je tim činom dobio sva prava i dužnosti koji mu po kanonima i crkvenom Ustavu pripadaju. Po običaju koji vlada u SPC, patrijarh Pavle je naknadno ustoličen i u Pečkoj patrijaršiji.

Od novoizabranog poglavara Srpske crkve mnogo se očekivalo, pa su episkopi patrijarhu Pavlu to odmah i dali do znanja. Po rečima episkopa (tada moravičkog) Irineja Bulovića, SPC je na patrijaršijskom prestolu dobila "čoveka, monaha, duhovnika, episkopa i prvojerarha koji će svima nama, vaistinu, biti putokaz i putovođa na putu duhovnosti, na putu stvarne duhovne obnove i blagodatnog preporoda našeg napaćenog i krstonosnog naroda, na putu kojim vascela Crkva naša putuje ka Carstvu Božijem". Najjasniji i najkonkretniji u izražavanju očekivanja i želja bio je mitropolit dabrobosanski Vladislav, predsedavajući Izbornoj saboru. Za vreme "trepeze ljubavi", podigavši čašu i nazdravljajući Njegovoj svetosti patrijarhu Pavlu, mitropolit Vladislav je između ostalog rekao: "Želim da li Srbiji koja preživljava teške dane, više nego mi van Srbije, Gospod Bog pomogne da Srbi pođu pravim putem, putem svetosavskim za dobro srpskog naroda i Srpske crkve." "Želimo Vam .od Boga dug život, dobro zdravlje i da spasete što se da spasti. Mislim na Kosovo i Metohiju koji krvare. To je naša kolevka, naša majka. Bojim se da će krvariti i u Sandžaku, ako se bude vodila politika kako se sada vodi. Kao, sve je u interesu 'bratstva i jedinstva', a mi izgubismo sve što je srpsko. Tako će biti i u drugim krajevima gde su Srbi bročano u manjini, gde se hoće da postojimo samo kao Srbi katoličke vere ili kao Hrvati rimokatoličke vere. To ne može da bude, to se ne sme dozvoliti. Mi polažem o velike nade u Vas i imamo veliko poverenje, jer Vas rukovodi ljubav. U ime svih arhijereja, dižemo ovu čašu za zdravlje i dug život našeg novog Patrijarha Pavla."

Na istom vanrednom zasedanju Sabora u decembru 1990. godine na kome je izabran patrijarh Pavle, vikarni episkop moravički Irinej Bulović izabran je za episkopa bačkog. Dotadašnjeg episkopa banatskog Amfilohija Radovića, Sabor je takođe podigao na višu lestvicu crkvene hijerarhije i izabrao za mitropolita crnogorsko-primorskog. Sledeće godine, na redovnom zasedanju Sabora održanom u maju 1991, za episkope SPC izabrana su i preostala dva člana oca Justina Popovića. Arhimandrit Artemije Radosavljević, nastojatelj manastira Crna reka, izabran je za episkopa raško- prizrenskog, nasledivši na toj dužnosti patrijarha Pavla, a arhimandrit Atanasije Jevtić, dekan Bogoslovskog fakulteta u Beogradu, izabran je za episkopa banatskog, nasledivši na tom mestu mitropolita Amfilohija. Dakle, njih četvorica, uz patrijarha Pavla, predstavljali su "idejni sinod" Srpske pravoslavne crkve koji je tokom 90-ih godina predvodio srpsko pravoslavno stado. Mitropolit Jovan je na duže vreme bio skrajnut i udaljen od poluga crkvene vlasti.

Ali, da ne zaboravimo i bivšeg patrijarha Germana. Umro je u avgustu 1991. godine, osam meseci nakon što ga je Sabor, posle konsultacija sa medicinskim stručnjacima, razrešio dužnosti patrijarha. Za "istorijske dane" koji su bili pred srpskim narodom i srpskom

državom, Srpskoj pravoslavnoj crkvi bio je potreban zdrav poglavar koji će je povesti putem uspeha i spasenja. Iz tog razloga, smrt aktuelnog patrijarha nije se više mogla čekati. Srpskim episkopima se žurilo. Smenom patrijarha Germana sa scene je otišao duhovni pastir koji je na prestolu svetoga Save proveo pune 32 godine (1958-1990).

Dakle, u decembru 1990. godine, srpski nacionalni brod je dobio svog novog duhovnog kormilara u ličnosti patrijarha Pavla. Znajući da se za nedelju dana organizuju prvi višestranački izbori u Srbiji, episkopi SPC su svom pravoslavnom stadu poslali saborsku poruku u kojoj su pozdravili "zoru političke slobode u našoj zemlji i prve posleratne slobodne izbore". Takođe su izrazili želju i nadu da će "predstojeći izbori u Srbiji i Crnoj Gori biti zaista časni i poštenu" i da će narod "umeti da izabere između sebe najbolje ljude" ukoliko mu se stvarno omogući da glasa po savesti, bez straha i bilo kakvih pritisaka. Po mišljenju srpskih arhijereja, tragično iskustvo poslednjih 45 godina bilo je dovoljno da "otrezni svakog iole zdravo mislećeg čoveka da ne dopusti da se to više ikada ponovi". "Zato smo duboko uvereni da će srpski narod pri svom izboru biti sposoban da razlikuje između onih koji mnogo obećavaju, a iza obećavanja skrivaju svoje vlastoljubive i samožive interese, i onih koji su istinski verni Bogu i rodu, odnosno večnim vrednostima i opredeljenjima srpskog naroda kao temelju svakog pravog napretka."²⁹

Rezultati izbora održanih 9. decembra 1990. godine verovatno su razočarali većinu srpskih episkopa. Socijalistička partija Srbije osvojila je 45,8 odsto glasova i zauzela 77,6 odsto poslaničkih mesta, tj. 190 od 250 (izbori su bili organizovani po većinskom izbornom sistemu), a prvi predsednik Srbije postao je Slobodan Milošević za koga je glasalo 65,35 odsto izašlih birača. Dok su se srbijanski komunisti potrudili da se bar "preobuku" (vladika Atanasije je socijaliste, i ne samo njih, nazivao "preobučanim komunistima"), u Crnoj Gori su smatrali da je to apsolutno nepotrebno i na prve izbore izašli pod neizmenjenim imenom Saveza komunista. Odluka se pokazala kao pravi pogodak, jer su Crnogorci komunistima dali čak 64 odsto glasova!

Tako je u decembru 1990. godine, nesumnjivo jednom od najznačajnijih meseci u svekolikoj istoriji Srba, srpski nacionalni brod dobio oba kormilara, i duhovnog i svetovnog. Ovog prvog, patrijarha Pavla, odabrao im je Duh sveti, a ovog drugog, Slobodana Miloševića, izabrali su sami sebi. (Izabrali, pa se pokajali). Verujući da "onaj s brda uvek više vidi, nego onaj pod brdom", srpski narod je bezbrižno zaplovio sa svojim novim vođama. Plovidba je trajala punih deset godina. Neki su je trpe li bez pogovora, pokazujući priličnu dozu mazohizma, neki su manje ili više gundali, a neki, čini se oni najpametniji, razbežali su se i potražili spas po drugim zemljama, znajući izgleda od samog početka da je sa ovakvim kormilarima potonuće jedino što sleduje srpskom nacionalnom brodu.

Studentski zvižduci i aplauzi patrijarhu Pavlu

Zadovoljstvo onim što je Milošević postigao tokom 80-ih godina (promena Ustava Srbije, ukidanje autonomije pokrajinama i stvaranje jedinstvene državne teritorije), već početkom 90-ih počelo je da splašnjava. Rušenje Berlinskog zida (10. novembra 1989.),

promene u bivšim zemljama istočnog bloka i pobjede opozicionih, nekomunističkih partija, otvorili su apetite i predstavnika srbijanske opozicije. Njen poraz na izborima u decembru 1990. godine, sve lošija ekonomska situacija i sputavanje opozicionih stranaka stvarali su nezadovoljstvo kod velikog broja građana. Naročito kada je nekima postalo jasno da je Milošević i dalje nepopravljiv komunista ("preobučen") i da ideje koje su u to vreme bile u opticaju, kao što su monarhija, demokratija, slobodni mediji itd., njemu nisu ni na kraj pameti.

Previše razloga da bude zadovoljna novoizabranim predsednikom Srbije i njegovim režimom nije imala ni Srpska pravoslavna crkva. Posle onako veličanstvenih proslava Božića, Svetog Save i Uskrsa tokom 1990. godine, Skupština Srbije je odlučila da se u januaru 1991. Božić ne slavi kao državni praznik. Bio je to dovoljan razlog da Njegova svetost uputi Slobodanu Miloševiću protestno pismo. Po mišljenju mnogih, Miloševiću nije bilo toliko stalo da li će se Božić zvanično slaviti ili neće, nego je bio ljut što su u SPC sve manju moć imali episkopi spremni na saradnju sa državom i rukovodstvom Srbije. Umesto njih, sve uticajniji su postajali oni crkveni velikodostojnici koji su se intenzivno družili sa srbijanskim opozicionarima.

Protestno pismo patrijarha Pavla upućeno predsedniku Miloševiću mnogi su shvatili kao jasan znak "na čijoj je patrijarh strani". Ali, takođe u januaru 1991, posle pobjede na predsedničkim i parlamentarnim izborima u Srbiji, patrijarh Pavle je otišao u posetu Slobodanu Miloševiću i čestitao mu što je "preuzeo dužnost" predsednika. "Politika" je, međutim, objavila da je Njegova svetost "srdačno čestitao" predsedniku Miloševiću pobjedu na izborima. Ovu vest demantovao je i sam patrijarh, a objašnjenje je stiglo i od vladike Atanasija Jevtića: "Kada je Milošević postao predsednik Srbije, patrijarh mu je u poseti, koja je imala i druge razloge, čestitao što je predsednik, što je preuzeo dužnost. Kabinet predsednika Miloševića je objavio da mu je čestitao izbornu pobjedu. To je bila čista politička manipulacija..."

Zbog ovakvih postupaka novoizabrane vlasti, tj. zbog potpune kontrole nad državnim medijima, 9. marta 1991. u Beogradu su organizovane poznate demonstracije srbijanske opozicije, koje su svojom žestinom predskazale 5. oktobar 2000, datum rušenja režima Slobodana Miloševića. Vidno uplašeni, predstavnici jugoslovenskog i srbijanskog rukovodstva odlučili su da iste večeri na ulice Beograda izvedu tenkove. Međutim, taj čin je izazvao nezadovoljstvo studenata Studentskog grada koji su u noći 10. na 11. mart iz svojih domova na Novom Beogradu u brojnoj i dugačkoj koloni krenuli ka centru grada. Posle sukoba sa policijom na Brankovom mostu, studenti su uspjeli da prođu i da se stacioniraju na platou kod Terazjske česme.

U početku (praktično samo prvog dana) ovaj studentski protest je kod mnogih Beograđana stvorio nadu da bi u Srbiji moglo doći do istinskih i korenitih promena. Ali, sve se uskoro pretvorilo u najobičniji hepening opravdano nazvan "plišanom revolucijom", po ugledu na slične proteste u Čehoslovačkoj. Kažemo opravdano, jer je nad čitavom tom "predstavom" vešto uspostavljena kontrola i dovoljnom količinom "pliša" sasvim neutralisana silina studentske pesnice. Pesnice koja će kasnije postati simbol studentskog pokreta Otpor. Sa improvizovane bine na Terazjskoj česmi okupljenima su se najčešće obraćali glumac Branislav Lečić i večiti student i političar Žarko Jokanović. Gospodin Lečić, budući ministar za kulturu u Vladi Srbije, ostao je upamćen po jednom pozivu koji je tih "revolucionarnih" dana uputio predsedniku Srbije Slobodanu Miloševiću: "Slobo, ti koji si biser u srpskoj kruni,

dođi, sedi... "* Drugopomenuti "plišani revolucionar" gospodin Jokanović, zajedno sa strankom kojoj pripada, Novom demokratijom, tri godine nakon "revolucije" postao je koalicioni partner Socijalističke partije Srbije, a 1997. godine izašao je čak i na izbore u savezu sa SPS-om i JUL-om. Lično je učestvovao i u radu Izbornog štaba Milana Milutinovića koji je u decembru 1997. izabran za predsednika Srbije.

Jedanaestog marta 1991. godine, dok je na Ušću održavan kontra-miting u znak podrške režimu Slobodana Miloševića, studentima okupljenim kod Terazijske česme obratio se i patrijarh Pavle: "Braćo i sestre, narode predaka naših, dolazim vam sa trona Svetog Save da vas zamolim sledeće: u interesu svega našega roda je da, imajući u vidu opšti interes u ovim teškim prilikama i nevoljama našeg naroda, molim vas u ime Crkve Svetosavske Pravoslavne da se ova vaša pitanja raspravljaju na mestu na kome se mogu raspravljati mirno i razumno u opštem interesu."- Međutim, Njegova svetost patrijarh bio je prekinut gromoglasnim zvižducima, uzvicima "Ua" i "Crvena bando!", izuzetno popularnim i upotrebljanim početkom 90-ih. Sutradan se patrijarh Pavle izvinio studentima, a izvinjenje im je preneo Atanasije Jevtić, tadašnji dekan Bogoslovskog fakulteta Spc. Patrijarh Pavle je za ovaj potez dobio aplauze i ovacije od istih onih koji su mu juče zviždali.

Po rečima Atanasija Jevtića, patrijarh je pozvao studente da se razidu "plašeći se naleta sa Ušća". Godinu dana kasnije, u martu 1992, u svom poznatom intervjuu na NTV Studio B, vladika Atanasije Jevtić je povodom tog događaja dao dodatna objašnjenja. Rekao je da je patrijarh "bio obmanut, izmanipulisan" od Dragana Dragojlovića, ministra vera u Vladi Srbije, i drugih koji su obavestili Njegovu svetost da mitingaši sa Ušća, okupljeni da daju podršku Miloševiću, "hoće da dođu i da biju ove (na Terazijarna). Čovek je poverovao toj priči, izašao i rekao deci da se razidu. Upravo je to bilo saopštenje sat pre toga iz Miloševićevog kabineta. Čovek je, dakle, bio upotrebljen u funkciji SPS-a", objasnio je vladika Atanasije.

Posle četiri dana i noći (10-14. mart 1991), "predstava" kod Terazijske česme okončala se formainim zadovoljenjem uslova koje su demonstranti postavili Slobodanu Miloševiću. Dušan Mitević, glavni i odgovorni urednik Televizije Beograd, dao je ostavku, a na njegovo mesto je došao Ratimir Vico. Radio-televizija Beograd na kratko je promenila svoju uređivačku politiku koja se, međutim, uskoro pretvorila u najstrašnije ratno huškanje i navijanje za vladajuću stranku, tako da je Dušan Mitević u odnosu na svoje naslednike mogao biti smatran pravim demokratom. Ostavku je dao i Radmilo Bogdanović, tadašnji ministar policije, ali su i njega nasledili zagovornici još gorih i još surovijih metoda u borbi protiv mitingaša i demonstiranja. Zbog smrti jednog demonstranta i jednog milicionera, na zahtev studenata formiran je anketni odbor koji je trebalo da utvrdi ko je odgovoran za devetomartovske događaje, ali taj odbor nikada ništa nije zaključio.

Tokom studentskog protesta, u Srpskoj akademiji nauka i umetnosti, koja je do tada u najvećem broju bila udruženje istomišljenika i poštovalaca lika i dela Slobodana Miloševića, došlo je do definitivnog razlaza po pitanju "za ili protiv Slobe". Akademik Matija Bečković, na primer, govorio je pred studentima kod Terazijske česme i podržao njihove zahteve, a akademik Mihajlo Marković, tada potpredsednik SPS-a, govorio je pred kontramitingašima na Ušću. Ipak, najvažnija posledica martovskih demonstracija bila je ta što je predsednik Srbije shvatio da mu je "pred pragom zaigra la mečka" i da u svojoj kući neće imati mira. Ekonomska situacija se pogoršavala, a pošto je iz Slovenije i Hrvatske dolazilo sve manje

novca u savezni budžet, Jugoslovenska narodna armija je sredinom marta Predsedništvu Jugoslavije dostavila predlog zakona u "vezi sa teškoćama finansiranja JNA". Bio je to znak Slobodanu Miloševiću da se nešto mora preduzeti. Zato je on odlučio da tenkove koje je provozao po beogradskim ulicama izvede na ulice nekih drugih gradova (naravno, ne Srbije i Crne Gore) i da interesovanje srpskog naroda sa sebe i svog režima prebaci na nekoga drugog. Za ovakav posao Slobodan Milošević je u Srbiji mogao računati na zdušnu pomoć sa svih strana.

* Citirano na osnovu sećanja nekolicine zgađenih učesnika i gledalaca "predstave".

Za Slobu nejedinstveni, za rat jedinstveni

Već od maja 1990. godine, tj. od godišnje skupštine SANU na kojoj je jednoglasno prihvaćen predlog da se raspusti aktiv SK i zabrani rad političkih stranaka na Akademiji, ali, naravno, ne i stranačko angažovanje akademika van Akademije, stvoreni su prvi formalni uslovi za njihove političke razlike i razlaze. U julu 1990, kada je osnovan SPS, akademik Mihajlo Marković je postao potpredsednik socijalista, a akademik Antonije Isaković član njihovog Glavnog odbora. Razlike su postale još očiglednije za vreme martovskih demonstracija 1991. godine. Ali, one su postojale samo oko rešavanja unutar srpskih problema, dok je po spoljnim pitanjima vladala zadivljujuća sloga. Za rat i stvaranje Velike Srbije bili su praktično svi, osim na prste izbrojivih izuzetaka. "U tom smislu nije bilo velike razlike između dve strane u politički aktivnom članstvu SANU, čiji je rascep išao samo linijom - za Miloševića ili protiv njega. Pitanje 'pogubnosti' postojeće Jugoslavije po srpski narod, koncipiranja 'nacionalnog interesa' na njenim ruševinama i odnosa prema ratu koji je započinjao nije bilo sporno. Tako se i desilo da su se pojedini akademici sa Terazija (Matija Bećković) i Ušća (Mihajlo Marković) ubrzo opet našli zajedno u Francuskoj 7, na zadatku stvaranja jedne srpske države, iako je Jugoslavija još postojala, rat još nije započeo, a secesija nije završena.")

Šesnaestog marta 1991. godine Slobodan Milošević je na Beogradskom univerzitetu izjavio da će legalno naoružavati Srbe u Hrvatskoj, a uskoro je usledila i njegova odluka o mobilizaciji rezervnog sastava milicije. Iako je incidenata bilo već i krajem 80-ih i 1990. godine, pravim i zvaničnim početkom rata na prostorima bivše SFRJ smatra se 1991. godina. Prvih dana marta 1991. došlo je do sukoba u Pakracu, a krajem marta, u vreme katoličkog Uskrsa, desio se veliki oružani sukob na Plitvicama u kome je bilo žrtava i koji mnogi i sa srpske i sa hrvatske strane smatraju početkom rata u Hrvatskoj.

Devetomartovske demonstracije su pokazale da je i u Srbiji postojao potencijal za promene kakve su se dogodile u drugim bivšim komunističkim zemljama. Milošević je, međutim, u odnosu na sve ostale evropske komunističke poglavare bio u prednosti, jer njegov narod i njegova opozicija nisu imali samo jednu želju - razračunavanje sa komunizmom. Kod Srba je postojala daleko jača želja, a zvala se Velika Srbija. Tokom SO-ih godina seme maštanja o velikoj srpskoj državi posejali su u duše Srba oni koje često nazivamo "intelektualnom elitom". U konkretnom slučaju bili su to prvenstveno pojedini književnici,

akademici i četvorica budućih episkopa Srpske pravoslavne crkve, takozvani justinovci (naš "trolatični srpski cvet")

Zahvaljujući upravo toj intelektualnoj eliti i onome što je izniklo iz semena koje su oni posejali, Milošević je imao mogućnost da sa brojnih problema koji su početkom 90-ih postojali u Srbiji pažnju srpskog naroda skrene na neke druge "zanimacije". I tada se potvrdilo pravilo da je jedan od najlakših načina da se dva protivnika bar na kratko pomire i ujedine, pronalazak trećeg, zajedničkog neprijatelja. I nije trebalo ni mnogo ni daleko tražiti. Hrvatska je bila tu, u neposrednom susedstvu, mape su bile tu, istorija i genocid, na koji se uvek moglo pozvati, bili su tu. Trebalo je samo krenuti na posao. Tenkove, koje je u martu 1991. izveo na beogradske ulice i na svoj narod, Slobodan Milošević nije morao ni da vraća u hangare. Novo naređenje je glasilo - pravac Hrvatska. A dok se ide u "odbranu" srpskog naroda od "ustaša", dok se stvara nova država i ostvaruje ono što je do tada i za najmoćnije Srbe bilo neostvarivo, kome je do sitnih, nebitnih zađevica? Kome je do demonstracija, mitinga, nevažnih podela na poziciju i opoziciju, komuniste inekomuniste? A pre svega, kome je do lagodnog života, jer za velike stvari kao što je Velika Srbija, čovek se mora žrtvovati? Na taj način Slobodan Milošević je obezbedio mir u sopstvenoj kući, prebacivši sukobe u tuđe dvorište.

Svojim svesnim ili nesvesnim radom za interese Slobodana Miloševića posebno su se isticali pojedini članovi Srpske akademije nauka i umetnosti. Biljana Srbijanović, mlada autorka svetski poznatih dramskih dela ("Porodične priče" i "Pad"), o akademikima nije imala naročito lepo mišljenje. Za nju "SANU danas irna tri i po inteligenta. To je dom staraca koji je iz propagandnih razloga prvi patentirao reč 'srbofobija', i još uvek se ne stidi i ima želju da nekome bilo šta objašnjava. Većina srpskih akademika treba svaki dan da se pokloni pred Titovim grobom, što im je omogućio da se uvuku u te institucije i imaju tako dobre penzije. Ja sam, inače, protiv akademija, one su uvek konzervativne institucije, uglavnom ne služe ničemu i nemaju nikakvu značajnu svrhu. Ali, neka se ljudi igraju ako to vole.".

Za razliku od drugih domova staraca, u kojima se obično igraju šah, karte i domi ne, a igrači se ne trude da utiču na živote stotina hiljada ljudi, igre srpskih akademika bile su mnogo opasnije (po druge, naravno, ne po njih). Ideja pojedinaca o sopstvenom značaju nagnala ih je da se u martu 1991. sastanu kao inicijativni odbor za formiranje Srpskog nacionalnog saveta (SNS), koji je trebalo da bude "vrhovna nacionalna institucija koja će zastupati interese svih Srba bez obzira na to gde žive". Od akademika tom odboru su prisustvovali: Mihajlo Marković, Dobrica Ćosić, Matija Bećković... Iste godine 27. marta akademik Mihajlo Marković je upoznao javnost sa inicijativom da se stvori SNS koji treba da radi na formiranju jedne srpske države. Ovu inicijativu su podržali i Srpska pravoslavna crkva, najveće naučne i kulturne institucije u Srbiji, kao i niz političkih stranaka u Srbiji i van nje. Dobrica Ćosić, koji je bio član Inicijativnog odbora, obećao je da će izradom deklaracije SNS-a biti ispunjena očekivanja "našeg političkog naroda". Po mišljenju Matije Bećkovića deklaracija je morala sadržavati "ono što je nesporno među Srbima", pa je on odmah za predsednika SNS-a predložio Tomislava Karađorđevića. Da li zbog toga što drugi nisu bili tako monarhistički raspoloženi poput akademika Bećkovića, ili iz nekih drugih razloga, ova akademska "igrarija" završila se posle samo tri-četiri meseca. Srpski nacionalni savet se raspao.

Iskopavanje starih žrtava i ukopavanje novih

U Srpskoj pravoslavnoj crkvi, međutim, stvari su shvatali daleko ozbiljnije. Posle devetomartovskih demonstracija i javno iskazane namere predsednika Srbije da naoruža Srbe u Hrvatskoj, odnosi između SPC i režima Slobodana Miloševića znatno su se poboljšali. Kratko rečeno, činilo se da srpsko rukovodstvo ima nameru da ispuni jedan od najvažnijih interesa Srpske crkve - što je moguće veću Srbiju. Pojedini episkopi već tada su poredili novu hrvatsku vlast i državu sa Nezavisnom Državom Hrvatskom. U "Pravoslavlju" od 15. marta 1991. godine objavljen je tekst vladike Lukijana slavonskog pod naslovom "Antisrpsko nastupanje ustaške države". Moglo bi se čak reći da je crkvena štampa najviše poradila na ubeđivanju srpskog naroda i srpske javnosti u ustaštvo novih hrvatskih vlasti.

Dajući ogromnu pomoć Slobodanu Miloševiću da pažnju Srbijanaca skrene sa problema u svojoj kući na probleme u tuđim dvorištima, episkopi SPC su sa reči prešli na dela. Još na redovnom zasedanju Svetog arhijerejskog sabora, održanom u maju 1990. godine, zatraženo je "od nadležnih državnih organa da se omogući vađenje iz jama u toku rata pobijenih i njihovo dostojanstveno sahranjivanje pri hramovima i drugim za to pogodnim mestima". Sveti arhijerejski sabor je smatrao da je "krajnje vreme da se ispuni taj elementarni dug čovečnosti i prema nevino pobijenim u toku i posle Drugog svetskog rata, nastradalim u bratoubilačkom istrebljenju. Jer, bez mira sa mrtvima i među mrtvima nema i ne može biti mira i pomirenja među živima." Ovaj zahtev je ponovljen još dva puta, na vanrednom zasedanju Sabora u decembru 1990. i na redovnom zasedanju Sabora u maju 1991. godine.

Ali, izgleda da neko nije želeo da se taj posao obavi u miru i tišini, u dostojanstvenoj atmosferi, kakvu su zasluživali oni zbog kojih je to tobože i činjeno. Kao da su američki televizijski delatnici u to umešali svoje prste: sve je bilo okruženo kamerama, reflektorima, novinarima. Ljudi su na televizijskim ekranima mogli da gledaju stravične slike sa stotinama lobanja i kostiju poredanih po šatorskim krilima. Prilikom vađenja kostiju iz jame Golubinke, u nju su se spustili čak i predsednik SDS-a za BiH Radovan Karadžić, član Predsedništva BiH dr Nikola Koljević i slikar Milić od Mačve. U "Pravoslavlju" od 1. decembra 1990. godine, u tekstu pod naslovom "Mučenici na vide lu dana", opisano je vađenje kostiju iz poznate jame Jagodnjače (nalazi se u Popovom polju, nedaleko od Ljubinja), duboke oko 50 metara, u koju su ustaše bacile oko 1000 pobijenih Srba. U tekstu su, između ostalog, opisani načini na koje su žrtve ubijane (hladnim oružjem, udarcima tupim predmetima u glavu, sekirama itd.), a naveden je i spisak predmeta nađenih u jami (gume ni opanci, duvanske kutije, dugmad, naočare itd.). Povađene su kosti i žrtava iz Žitomislića, Prebilovaca, Ljubinja, Trebinja, Majevice, Banjaluke i dr.

Kada je započeo rat u Hrvatskoj, iskopavanja kostiju su prestala, kao i pozivi Sabora da se to i dalje radi. Začuđujuće je, međutim (ili možda nije), da u Srbiji nije obavljeno nijedno od takvih iskopavanja. Naravno, postavljalo se pitanje: zašto? U jednom svom tekstu iz 27. novembra 1991. godine, * vladika Atanasije Jevtić je objasnio da su ta iskopavanja bila pastirski pokušaj da "žrtve svog naroda, koje nisu samo pobijene nego i obeščašćene, opojemo i sahranimo i time njihove duše i tela oslobodimo posmrtnog mučeništva i poniženja. Srpski narod i njegova Crkva već pedeset godina čuju kako krv Aveljeva nevina više iz zemlje, a Kain ne čuje glas Gospoda svoga. Ako ste vi i ostali zapadni svet gluvi za Aveljev

krik, episkopi Srpske Crkve i sama ta živa Crkva narodna nisu, i ne smeju da budu gluvi. "

Ali, zašto onda kosti nisu vađene i na prostorima Srbije? Zar su svi, pa i episkopi SPC, bili gluvi na krike Aveljeve krvi koji su dolazili iz neposredne blizine, a odlično su čuli one iz hercegovačkih i hrvatskih jama i vrtača? Upravo je vladika Atanasije Jevtić naveo neka od mesta u Beogradu i okolini na kojima se nalaze masovne grobnice (na neka od njih on je odlazio i da održi pomen): igralište FK Grafičar, Lisičiji potok, kamenolom kod Topčiderskog groblja, igralište kod manastira Vavedenja na Senjaku, jedna uvala ispod današnje Careve ćuprije, dunavski ritovi na zemunskoj strani i ispod Dorćola itd. (Ovo je samo za Beograd.) Na ovim mestima pokopano je 15.000 - 30.000 ljudi, a leševe su zakopavali zatvorenici koji su dovođeni sa Ade Ciganlije." Kako to da je ovim žrtvama bio dovoljan samo pomen, a onima iz jama nije, nego je njihove kosti trebalo vaditi sa dubina od 50 i više metara? U tom teškom poslu učestvovali su čak i članovi jednog speleološkog kluba koji je za pruženu pomoć od strane SPC odlikovan ordenom Sv. Save I stepena. Na prostoru grada Beograda bile su potrebne samo lopate i nekoliko dobrovoljaca da kopaju bez ikakvog odlikovanja.

U svojoj knjizi "Od Kosova do Jadovna", objavljenoj "na Sretenje Gospodnje 1984. godine", vladika Atanasije Jevtić kaže da se Jadovno (tu je bio smešten zloglasni ustaški logor) nalazi na nadmorskoj visini od 1200 metara i da je put do njega "veoma težak i gotovo nepristupačan. Za pješaćenje je predaleko, a automobilom je krajnje rizično poći". "Na Velebitu u mirne jutarnje ili večernje časove", dodaje vladika, "i najmanji šum odjekuje vrlo daleko po čistom planinskom vazduhu." Dakle, kosti nesretnika koji su stradali od ustaša nalazile su se u jamama, po ovakvim zabitima u kojima je vladao mir ne narušen ljudskom bukom. Za razliku od njih, po kostima nesretnika koji su stradali od partizana u prvim posleratnim danima i godinama, i koji su sahranjeni po mestima koje je naveo vladika Atanasije Jevtić, ljudi šetaju, igraju fudbal, a njihovi kućni ljubimci vrše nuždu. Zar i njihove kosti nije trebalo povaditi i "dostojanstveno sahraniti pri hramovima i drugim za to pogodnim mestima"?

Broj žrtava čije su kosti povadene iz hercegovačkih i hrvatskih jama i vrtača mali je u odnosu na ukupan broj žrtava ustaškog terora. Šta će se desiti sa onima koji su ostali u jamama? Hoće li i dalje biti "obeščašćeni" i sa "posmrtnim mučeništvom i poniženjem"? I zašto Srpska pravoslavna crkva po završetku rata 1995. godine nije podnela zahteve hrvatskim i bosanskim vlastima da se iskopavanja nastave, nego se sasvim učutala ne pominjući više ni stare ni nove žrtve. Jer, valjda, "krv Aveljeva" i dalje "viče iz zemlje", kako to kaže Atanasije Jevtić. Ili je, možda, prestala da viče kada se videlo koji su bili istinski motivi Srpske crkve, ko se sve spuštao u jame, a posebno kada su kosti žrtava iz Drugog svetskog rata prekrivene kostima novih žrtava, onih iz jugoslovenskog rata od 1991. do 1995.

Dan uoči otvaranja redovnog zasedanja Sabora održanog od 9. do 24. maja 1991. godine članovi Sabora su u Jasenovcu služili svetu liturgiju. Tom prilikom patrijarh Pavle je rekao da Sabor liturgijsko-molitvenim obeležavanjem 50. godišnjice stradanja Srpske crkve i naroda ne želi da podstiče zlu krv niti osvetu, nego da se sagledavanjem istine o zlu izbavi od novih zala. U Hrvatskoj, međutim, ove komemoracije nisu shvaćene kao što je želeo patrijarh Pavle, nego kao otvaranje starih rana i pravljenje optužnice hrvatskom narodu. Inače, početkom 90-ih godina kolektivnu odgovornost Hrvata pominjali su mnogi iz SPC. Ali su zato krajem 90-ih upravo srpski episkopi bili najveći protivnici kolektivne odgovornosti i zagovornici teze da za svaki zločin treba da odgovara pojedinac.

Sa redovnog zasedanja Sabora 1991. upućena je i poruka pravoslavnom srpskom narodu u kojoj se između ostalog kaže: "Svedoci smo da, eto, tek u naše dane hiljade nevino poklanih ljudi izlazi iz tame poniženosti, prezira i zaborava, vađeni iz zabetoniranih jama, ispod zabetoniranih savesti. Dobar je to znak. Jer, pomirenje sa mrtvima - i mrtvih međusobno neophodni je uslov za pomirenje među živima." Mesec dana nakon objavljivanja ove poruke pokaza će se da o pomirenju i "dobrim znacima" nije bilo ni govora. U junu 1991, na Vidovdan, započeo je "mini rat" u Sloveniji i nagovestio sve buduće ratove u bivšoj SFRJ. Umesto da izađu, hiljade i hiljade novih "nevino poklanih" počele su da ulaze u jame "poniženosti, prezira i zaborava".

* Vladika Atanasije se obraća šestorici "pravoslavnih teologa i pisaca iz Pariza".

Sličnost između Adolfa Hitlera i svetoga Save

U maju 1991. bilo je još "dobrih znakova". Posle više od tri decenije, iz Amerike (iz porte manastira Sv. Save u Libertvilu, kod Čikaga) prenete su mošti čoveka čiji je duh suvereno vladao Srbijom od sredine 80-ih godina i čoveka koji je nosio odlikovanje nacističke Nemačke i koji je u trenutku lucidnosti otkrio da postoje značajne sličnosti između Adolfa Hitlera i svetoga Save; čoveka čija se misao mnogima učinila kao dobro opravdanje da srpski nacionalizam 80-ih i srpski socijalizam 90-ih stope u srpski nacionalsocijalizam (nacizam). Taj čovek bio je vladika žički Nikolaj Velimirović. Tako je vladika Nikolaj.. posle 35 godina, u Srbiji bio prisutan i duhom i telom (tj. njegovim ostacima). Vraćen je mrtav tamo gde sam nije hteo da se vrati živ. Naime, posle Drugog svetskog rata, ne želeći da živi u komunističkoj Srbiji i Jugoslaviji, vladika Nikolaj je otišao u Ameriku. Objašnjavajući taj svoj postupak imao je običaj da kaže: "Kada kuća gori - požar gasite izvana". Iako je u Srbiji početkom 90-ih još uvek važi lo "i posle Tita-Tito", mošt i vladike Nikolaja su prenete iz Amerike u nadi da mu mrtvom komunizam u Srbiji neće smetati i da bi, možda, iznutra mogao da ugasi ono što živ nije mogao izvana.

Vladika Nikolaj Velimirović je rođen 23. decembra 1880. godine (po starom kalendaru), ili 5. januara 1881. (po novom), u malom selu Lelić nedaleko od Valjeva. Bio je najstarije dete oca Dragomira i majke Katarine, koji su imali još osmoro dece. Kada je završio osnovnu školu i gimnaziju, Nikola Velimirović je pokušao da se upiše na Vojnu akademiju, ali ga je lekarska komisija odbila zato što je bio sitan telom i uzak u grudima. S mukom je primljen i u Bogosloviju. "Na prijemnom ispitu kod svog episkopa pokazalo se da Nikola ima slab sluh za pevanje, pa još kada ga je episkop video onako malog, bez obzira na sve bogatstvo njegove duše, rekao je: 'Šta će nam ovaj? Zašto da šaljemo ovo slabunjavo dete? Neće izdržati tamo, umreće, te ćemo uzalud baciti pare.' Međutim, de te se nije pokolebalo, i bilo je primljeno." U Bogosloviji Nikola Velimirović je postigao daleko šire obrazovanje od onog koje je predviđeno. Mnogo je čitao i "proučio Tolstoja, Dostojevskog, Šekspira, Puškina, pa i Marksa i mnoge druge svetske pisce i domaće pisce i filozofe". Školovanje je nastavio u Rusiji, Nemačkoj i Švajcarskoj (starokatolički univerzitet u Bernu), gde je stekao doktorat iz teoloških nauka. Zvanje doktora filozofije stekao je na Oksfordskom univerzitetu. Po povratku u Srbiju, zamonašio se u manastiru Rakovici, pored Beograda, 20. decembra 1909,

dobivši ime Nikolaj. Kada je počeo Prvi svetski rat, vlada Nikole Pašića ga je poslala da u Engleskoj i Americi diplomatski delu je protiv austrougarske propagande i da afirmiše pravednu borbu Srba. Poznati srpski naučnik Mihailo Pupin, koji se u to vreme angažovao na istom zadatku, rekao je: "Ono što je u srednjem veku za Srbiju učinio sveti Sava pred inostranstvom, to je ovih dana učinio Nikolaj pred Anglosaksoncima."

Po završetku Prvog svetskog rata, dok je još bio u Engleskoj, Nikolaj Velimirović je izabran za vladiku žičkog (25. marta 1919), ali je već sledeće godine premešten u Ohridsku eparhiju. Nekoliko godina kasnije (1934) vraćen je u Ziču. Kada je počeo Drugi svetski rat, Nemci su vladiku Nikolaja stavili u kućni pritvor u manastir Ljubostinju, a onda je 3. decembra 1942. poslat u manastir Vojlovac, blizu Pančeva. Godine 1943. u isti manastir doveden je i tadašnji patrijarh srpski Gavriilo Dožić. Krajem leta 1944. obojicu su poslali u koncentracioni logor Dahau. Na kraju Drugog svetskog rata i patrijarh Gavriilo i vladika Nikolaj zatekli su se u Sloveniji. Posle jednog perioda provedenog u zapadnoevropskim zemljama, patrijarh Gavriilo se vratio u Srbiju i ponovo preuzeo vođenje Srpske crkve, dok je vladika Nikolaj odlučio da ode u Ameriku. Tu je i umro 18. marta 1956. godine, li ruskom manastiru Sv. Tihona u Pensilvaniji, a sahranjen je u srpskom manastiru Sv. Save u Libertvilu.

Mihailo Pupin, naravno, nije bio jedini Srbin koji je izuzetno cenio vladiku Nikolaja i uporedio ga sa svetim Savom. I po mišljenju oca Justina Popovića, jednog od najpoštovanijih srpskih i uopšte pravoslavnih teologa, vladika Nikolaj Velimirović je bio najveći Srbin posle svetog Save: 'Đakon Radovan Bigović, profesor Bogoslovske fakulteta, naziva ga "bogovidac" i "tajnovidac". Za njega "Nikolaj je uvek mlad i nov. Nikad isti. Uvek aktuelan i savremen."' Za vladiku Lavrentija on je "drugi Hristos"; a za mitropolita Amfilohija "Zlatoust srpski"." Prema vladici Nikolaju najuzdržaniji je bio patrijarh Pavle koji je za njega rekao samo da je "Veliki saradnik Božiji"."

Od sredine 80-ih, kada su u Srbiji počeli intenzivni radovi na tome da "svetina uzme uk" i da se "zanese čitav narod", kako je to nekada govorio Laza Kostić, u crkvenim časopisima redovno su objavljivani tekstovi iz pera vladike Nikolaja. U tome je prednjačio "Glas crkve", časopis Eparhije šabačko-valjevske, čiji episkop je u to vreme bio Jovan Velimirović, nećak vladike Nikolaja Velimirovića. Preko ovog časopisa vođen je i "obračun sa protivnicima vladike Nikolaja", pokrenuta je "akcija za povratak njegovih moštiju iz Amerike", a traženo je i "proglašenje vladike Nikolaja Velimirovića za sveca", lako vladika Nikolaj nije bio kanonizovan, tj. Sabor ga nije proglasio za sveca i uneo u Imenoslov svetih Srpske pravoslavne crkve, mnogima to nije bila prepreka da ga samovoljno nazivaju svecem. "Prilikom proslave prve slave 'Glasa crkve', marta 1986, ikonama na oltaru crkve doda ta je i ikona Sv. vladike Nikolaja"; u On je postao patron i "slava" uredništva koje ga "proslavlja" 5/18. marta.

Mada ga porede sa svetim Savom i nazivaju najvećim Srbinom posle njega, mnogo toga se ne zna o vladici Nikolaju Velimiroviću. U svojoj knjizi "Od svečoveka do bogočoveka", đakon Radovan Bigović kaže da je malo poznato, ili čak nepoznato, da je vladika Nikolaj Velimirović nekada bio jedan od najvatrenijih pobornika jugoslovenske ideje.* I kao što se vatreno zalagao za tu ideju, nekoliko godina kasnije isto tako vatreno zalagao se protiv nje. "Jugoslavija je značila prkos Hristu, prkos Svetom Savi, prkos Srpstvu, prkos srpskoj narodnoj prošlosti, prkos narodnoj mudrosti, i narodnom poštenju, prkos svakoj narodnoj svetinji - prkos i samo prkos", iz govorio je kasnije ovaj "bogovidac" i "tajnovidac",

pošto je progledao i prestao i sam da prkosi Hristu i svetom Savi.

U svojoj "Azbući narodne odbrane" vladika Nikolaj je rekao, misleći na Jugoslaviju, da se "narod može lako prevariti jedanput, teže dvaput, triput nikada". Međutim, kao što se kasnije pokazalo, ovo pravilo nije važno jedino za srpski narod i srpske vođe. Na početku trećeg milenijuma Srbija je davala sve od sebe da ubedi još jedinu preostalu uz nju, Crnu Goru, da ostane u tom "prkosu Hristu", ili "grobnici" srpstva, kako je vladika Atanasije Jevtić nazivao Jugoslaviju. Iako su pojedini episkopi SPC dizali veliku galamu protiv "treće, Miloševićeve Jugoslavije", kada su videli da od pripajanja hrvatskih i bosansko-hercegovačkih teritorija Srbiji neće biti ništa, iznenada su se uću tali. Primirio se čak i vladika Atanasije Jevtić, poznat po rečenici "U mutnu Maricu svaka Jugoslavija". Svoj odnos poštovanja prema gospodinu Vojislavu Koštunici, vladika Atanasije nije promenio ni kada je ovaj od Slobodana Miloševića preuzeo ulogu "grobara"* srpstva. Slično se ponašao i mitropolit Amfilohije koji je otvoreno pledirao za opstanak države na čijem čelu se sada nalazio njegov zet. * *

Vladika Nikolaj Velimirović nije promenio mišljenje samo po pitanju jugoslovenske ideje. I svoj nekadašnji stav prema Evropi on je pretvorio u potpunu suprotnost. Po rečima protosinđela (kasnije vladike raško-prizrenskog) Artemija: "U ovom drugom periodu svoga života, Nikolaj otura od sebe i svog naroda razne oblike tuđinštine i površnog zapadnjaštva. Njega u celini obuzimaju i prožimaju tople struje Pravoslavlja, oduševljava ga i pleni prekrasni i spasonosni lik Hristov i crkvenonarodna delatnost Svetog Save." Zato je vladika Nikolaj sada poručivao srpskom narodu: "Srbija je sused Evrope, ali Srbija nije Evropa. Neka pomogne Evropi, ako hoće i može; ali neka se ne uliva u Evropu i ne gubi u Evropi. Rečju: neka bude s Hristom, neka se hvali Hristom i ničim više, pa će se nebesna svetlost prosuti pred njom na putu." (Krajem 90-ih mnoge srpske vođe, pa i crkvene, Srbima su poručivale sasvim suprotno.) U svom poznatom radu "Rat i Biblija" iz 1931. vladika Nikolaj nije poštedeo ni Amerikance: "O, vi Amerikanci, o vi Evropejci! Kako ste mnogo stradali i kako ćete mnogo još stradati! Sva takozvana kultura vaša svela se na borbu za moć, za nadmoć". Ipak, deceniju i po kasnije, po završetku Drugog svetskog rata, umesto u svoju voljenu Srbiju, vladika Nikolaj je radije otišao u tu i takvu Ameriku.

Najzanimljiviji je bio stav vladike Nikolaja prema jednoj istorijskoj ličnosti čiji su satanski um i ideje koje su iz njega potekle proizveli smrt i patnje miliona ljudi širom sveta. Naravno, reč je o Adolfu Hitleru. Dok je bio episkop ohridski, vladika Nikolaj je, pored srpske, u Bitolju uredio i grobnicu nemačkih vojnika. Pošto jedan takav hrišćanski čin nije mogao ostati neprimećen, 1934. godine vladika Nikolaj je za njega dobio odlikovanje nacističke Nemačke. St. Već sledeće godine, vladika Nikolaj Velimirović je napisao jedan rad pod nazivom "Nacionalizam Svetog Save". * I kao što su mnogi njega pored ili sa svetim Savom, vladika je pronašao osobu za koju je smatrao da takođe zaslužuje da se bar po nečemu upoređi sa najvećim srpskim svecem - Adolfom Hitlerom. Ali, kakvu je to sličnost vladika Nikolaj video između najvećeg srpskog sveca i najvećeg svetskog krvoloka? Da li u njihovoj ličnosti ili u nekom njihovom delu? I zar je bilo moguće između njih dvojice povući bilo kakvu paralelu, po bilo kom osnovu?

Za vladiku Nikolaja, kao što ćemo videti, jeste. Naime, u svom radu "Nacionalizam Svetog Save" vladika Nikolaj Velimirović tvrdi da je nacionalna crkva, tj. borba za nju, "osnovu pravog, jevanđeljskog i organskog nacionalizma" i da je takvu crkvu srpskom narodu

stvorio sveti Sava. Taj posao je on svršio "savršeno, svršio ga je bez borbe i bez krvi, i svršio ga je ne juče ili prekjuče, nego pre 700 godina. Otuda je nacionaizam srpski, kao stvarnost, najstariji u Evropi." Ono što su Srbi već poodavno imali, "mnogi, pa i najkulturniji narodi Zapada još nisu postigli". "Niko od svih cvropskih naroda nije uspeo u potpunosti u tome poslu onako kao što je uspeo Sveti Sava. Pa ni Englezi, ni Skandinavci." Umorivši se "od strašnih i stoletnih borbi i napora", mnogi Evropljani "digli su ruke sasvim ne samo od crkve nego i od vere hrišćanske". "Tada su se intelektualne i političke vođe evropskih naroda rešile na korak očajnika, naime: na odvajanje nenacionalne crkve od države i na stvaranje nacionalizma bez vere." "Šta su time postigli sinovi Evrope", pita vladika Nikolaj, i odmah odgovara: "Odvojili su crkvu od države, ali su odvojili i sebe od naroda. I tako vidimo u tim zapadnim državama jednu nepremostivu provaliju između inteligencije, koja se trudi pošto - poto da ne veruje ni u šta, i naroda, koji hoće pošto - poto da održi veru."

Ali, dok su intelektualne i političke vođe evropskih država pravile korake očajnika i stvarale nepremostive ponore između sebe i naroda, u jednoj evropskoj zemlji njen vođa nije činio takvu grešku. Naravno, reč je o Trećem rajhu i njegovom fireru (voždu) - Adolfu Hitleru. "Ipak se mora odati poštovanje sadašnjem nemačkom Vođi", kaže vladika Nikolaj, "koji je kao prost zanatlija i čovek iz naroda uvideo da je nacionalizam bez vere jedna anomalija, jedan hladan i nesiguran mehanizam. I evo u XX veku on je došao na ideju Svetoga Save, i kao laik poduzeo je u svom narodu onaj najvažniji posao, koji priliči jedino svetitelju, geniju i heroju. A nama je taj posao svršio Sveti Sava, prvi među svetiteljima, prvi među genijima i prvi među herojima u našoj istoriji."

Za ovakav stav vladike prema jednom od najvećih zločinaca (ako ne i najvećem) u istoriji čovečanstva, od boraca za "srpsku istinu i srpska prava" nije se moglo čuti. Iako su od polovine 80-ih mnoga dela vladike Nikolaja Velimirovića iznova i iznova izdavana, i mada je nesumnjivo najzastupljeniji crkveni pisac po knjižarama Srbije, prema njegovoj maloj knjižici "Nacionalizam Svetog Save" ponašalo se ignorantski i maćehinski. Nije dozvoljeno Srbima da u punoj meri od najvećeg među sobom (posle sv. Save) saznaju kakav je nacistički firer bio, tj. kako ga je doživljavao ovaj "bogovidac" i "tajnovidac". Ali, zato se moglo i čuti i pročitati da je "prema iskazu generala Fan Lera, lično Adolf Hitler naredio da se uhapsu patrijarh SPC Dožić, mitropolit Zimonjić i vladika Nikolaj Velimirović".; Posebno je isticano da je vladika Nikolaj, zajedno sa patrijarhom Gavrilom, hio u zloglasnom nacističkom logoru Dahau. Međutim, uz još nekoliko epskih podataka, priča se uglavnom na tome i završavala, uz napomenu da su njih dvojica jedini crkveni velikodostojnici u Evropi koji su bili u nekom nacističkom ko ne-logoru.

Tokom svog boravka u koncentracionom logoru Dahau, vladika Nikolaj je napisao i knjigu pod nazivom "Govori srpskom narodu kroz tamnički prozor". Jedan od zaključaka koji bi se mogao izvesti iz pomenutih podataka glasi: lažne su bile priče da su vladale strahote u nacističkim koncentracionim logorima. Iz njih su izlazili živi i oni čije je ulogorenje tražio lično Adolf Hitler, i što je još važnije, u tim konc-logorima prinudnog rada ili nije bilo ili nije bio toliko naporan, pa su logoraši u slobodnom vremenu mogli da se bave i naučnim i umetničkim stvaralaštvom, tj. mogli su i knjige da pišu! Do ovako grotesknog zaključka može se doći samo zahvaljujući prikrivanjima, lažima i poluistinama, glavnom oružju onih koji su se tokom poslednje dve decenije XX veka predstavljali kao borci za srpske nacionalne interese (poput Hitlera za nemačke) i doveli srpski narod na rub propasti.

Istina je, međutim, da je vladika Nikolaj Velimirović u logoru Dahau proveo oko tri meseca, od početka septembra 1944. do decembra iste godine, kao Ehrenhaftling (počasni zatvorenik). Bio je smešten u posebnom delu logora, zajedno sa ostalim uglednim zatvorenicima iz drugih zemalja. Njima je davana ista hrana kojom su se hranili i nemački oficiri, pa su čak izlazili i u grad pod nemačkom pratnjom. (" Od 1943. godine stanje u logoru Dahau za sveštenike - logoraše "unekoliko se popravilo", kaže Branko Đorđević, viši činovnik Patrijaršije, takođe logoraš, u tekstu "Sveštenici u koncentracionom logoru Dahau", objavljenom u "Glasniku Srpske pravoslavne crkve" jula 1945. godine.!) To poboljšanje se sastojalo u naredbi da se sveštenici "ubuduće ne šalju s raznim transportima, već da se upotrebe isključivo za poslove u logoru". "Svi su morali raditi bez obzira da li je neko od njih episkop, ili je tek dobio prvi čin u svojoj Crkvi. Bilo je sveštenika i od SO godina starosti, pa su i oni morali raditi, naravno lakše poslove u samom bloku (domaći rad). Režim koji je važio o za sve internirce, važio je i za sveštenike (logorska disciplina, rad, stan, hrana, odelo j dr.)."

Ali, naravno, bilo je i izuzetaka. "Izuzetak je učinjen . prema Njegovoj Svetosti Patrijarhu Srpskom Gavrilu, Njegovom Preosveštenstvu Episkopu Nikolaju i jednom Francuskom Arcibiskupu, koji su, dok ih s ostalim promitentima nisu odveli iz logora u Tirol, živeli odvojeno od nas u tzv. počasnim bunkerima." Deo logora u kome su se nalazili patrijarh Gavriilo i vladika Nikolaj bio je visokim zidom odvojen od dela u kome su se nalazili "obični" zatvorenici i nije bilo dozvoljeno da se sa njima viđaju ili sastaju. "Počasni zatvorenici" mogli su da nose svoju odeću, a vladika Nikolaj i patrijarh Gavriilo, za razliku od drugih sveštenih lica, nisu morali da se briju i šišaju. I ono najvažnije, zahvaljujući čemu je vladika uspeo za tri meseca da napiše svoju knjigu, nisu bili terani na rad. I još jedan izuzetak. Od trinaest srpskih pravoslavnih sveštenih lica koja su doživela kraj rata u konc-logoru Dahau, njih jedanaest je moralo da sačeka da ih oslobode "neobično hrabri i odvažni američki vojnici" koji su zauzeli logor "na Cveti 29. aprila 1945. godine, u pet i po časova posle podne". Patrijarh Gavriilo i vladika Nikolaj Velimirović to nisu morali da čekaju. Oni su iz logora otišli nekoliko meseci ranije sa ostalim "počasnim zatvorenicima",

Da li je vladika Nikolaj promenio svoj stav o Adolfu Hitleru, kao što je promenio o mnogo čemu drugom tokom života, i da li je i posle Drugog svetskog rata firera smatrao za "svetitelja, genija i heroja" sličnog sv. Savi, teško je reći. On sam nikada se nije ogradio od tvrdnji iznetih u knjižici "Nacionalizam Svetog Save". Međutim, jedno je sigurno: vladika je do kraja života ostao Hitlerov istomišljenik bar kada su Jevreji bili u pitanju. Upravo u knjizi "Govori srpskom narodu kroz tamnički prozor", koju je 1944. godine napisao u konc-logoru, vladika Nikolaj je poručio Srbima i celoj Evropi:

"U toku vekova oni koji su raspeli Mesiju Gospoda Isusa Sina božijeg stvorili su od Evrope glavno bojište protiv Boga, a za đavola... Sva moderna gesla evropska sastavili su Zid i koji su Hrista raspeli: i demokratiju, i štrajkove, i socijalizam, i ateizam, i toleranciju svih vera, i pacifizam, i sveopštu revoluciju, i kapitalizam i komunizam. Sve su to izumi Zidova odnosno oca njihova - đavola. I to je sve u nameri da Hrista ponize, da Hrista ponište, i da na presto Hrista stave svoga jevrejskog mesiju, ne znajući ni danas da je to sam Satana, koji je otac njihov i koji ih je zauzdao svojom uzdom i bičeva ih svojim bičem... Ali je za čuđenje da su se Evropejci kršteni miropomazani, potpuno predali Zidovima tako da židovskom glavom misle, židovske programe primaju, židovsko hristoborstvo usvajaju, židovske laži kao istine primaju, židovska gesla kao svoja primaju, i po židovskom putu hode i židovskim ciljevima

služe."

Ove reči, koje su okarakterisane kao notoran semitizam, vladika Nikolaj Velimirović je ispisao u svojoj 64. godini života. Reči poštovanja, pa čak i divljenja, prema liku i delu Adolfa Hitlera, iz knjižice "Nacionalizam Svetog Save", vladika Nikolaj je napisao 1935, dakle u 55. godini života, u vreme kada ga "u celini obuzimaju i prožimaju tople struje Pravoslavlja, oduševljava ga i pleni prekrasni i spasonosni lik Hristov i crkvenonarodna delatnost Svetog Save", kako reče vladika Artemije. Znači, nisu to bili stavovi nekog "zelenog", ostrašćenog mladunca koji je već sutradan mislio, govorio i radio nešto sasvim suprotno, nego duhovno zrelog čoveka. I pored toga, pojedini srpski episkopi su vladiku Nikolaja Velimirovića nazivali "drugi Hristos" i "Zlatoust Srpski", prozivali ga svecem iako on to nije bio, a njegove misli citirali kao ključne i nepobitne argumente čak i u svojim međusobnim raspravama.

Takođe, ono što je drugima pripisivano kao greh, vladici Nikolaju je prašano, ili bolje reći, uopšte nije pominjano. Na primer, u jednoj od svojih brojnih javnih polemika, iz novembra 1991. godine, vladika Atanasije Jevtić je šestorici "pravoslavnih teologa i pisaca iz Pariza" ovako govorio: "Vi ne samo da ne znate već vas se i ne tiču informacije o pravoj prirodi sukoba i borbi u zapadnim krajevima Jugoslavije, gde vekovima žive u susedstvu Srbi i Hrvati. Vi se iz dobrog zakona na Zapadu usuđujete da držite pridiku srpskim episkopima.,," (" Iz isto tako dobrog zaklona, sa još daljeg Zapada, tj. iz Amerike, držao je pridike srpskim episkopima i vladika Nikolaj, ali mu to nije uzimano za zlo. Te pridike su slušane i poštovane i pored činjenice da mu je posle Drugog svetskog rata za nastavak života draža bila Amerika od mnogovoljene Srbije. (Radilo se tu o "ljubavi na daljinu".) Amerika koju su neki nazivali carstvom Jevreja, ili kako bi to vladika Nikolaj rekao "oca njihova - đavola".

I za kraj ove pod uže priče o vladici Nikolaju ("prema svecu i tropar"), recimo da su opravdane reči gospodina Radovana Bigovića koji kaže: "Nikolaj je uvek mlad i nov. Nikad isti. Uvek aktuelan i savremen." Zaista, obimno delo vladike Nikolaja Velimirovića nalik je velikoj tržnici sa izborom različitih, pa i sasvim suprotnih ideja. Ako ste neonacista i želite svoje mišljenje da potkrepite citirajući neki autoritet koji afirmativno govori o Adolfu Hitleru, zavirite kod vladike Nikolaja i, kao što smo već videli, naći ćete ono što vam je potrebno. Ako ste za ideju jugoslovenstva, protiv ideje jugoslovenstva, za ekumenizam, protiv ekumenizma, za Evropu, protiv Evrope, za humanizam, protiv humanizma itd., itd., kod vladike Nikolaja za svakoga će se pronaći ponešto. Nikoga on neće ostaviti nezadovoljenim, osim one koji bi možda da o Jevrejima kažu neku le pu reč.

*"Nikolaj je bio začetnik i ekumenske ideje o ujedinjenju pravoslavnih i rimokatolika, o kojoj se, u to vreme, nije govorilo među rimokatolicima". (Sveti knez Lazar, 2 (26)/1999). A evo šta o ekumenizmu kaže otac Justin Popović u knjizi "Pravoslavna Crkva i Ekumenizam"; "Ekumenizam je zajedničko ime za psevdohrišćanstva, za psevdocrkve Zapadne Evrope. U njemu su srcem svojim svi evropski humanizmi, sa papizmom na čelu. A sva ta psevdohrišćanstva, sve te psevdocrkve, nisu drugo već jeres do jeresi. Njima je zajedničko evanđelsko ime: svejeres".

*"Ko ne razume sudbinu Srba za Jugoslaviju, on sprema nama treću grobnicu. Zato kada bude otcepljen Sandžak, videćemo kada i kakva će biti ta dogovorena Jugoslavija", govorio je vladika u martu '92. (Borba, 14-15. mart 1992).

**Mitropolit crnogorsko-primorski Amfilohije Radović je stric Zorice Radović, supruge gospodina Koštunice, tvrdi novinar Petar Luković.

* Radi se zapravo o predavanju održanom 1935. godine na proslavi "Nedelje pravoslavlja" u Beogradu.

"... ne možemo da vam oprostimo ako nas prisilite da vas ubijamo"

Prenos moštiju vladike Nikolaja iz Amerike u Srbiju nije bio jedini događaj u maju 1991. koji je nagoveštavao burna vremena na prostorima bivše SFRJ. Istog tog meseca za episkope SPC izabrani su arhimandrit Artemije Radosavljević, nastojatelj manastira Crna reka, i arhimandrit Atanasije Jevtić, dekan Bogoslovske fakulteta SPC u Beogradu. Iako je imao slične kvalitete kao njegova braća književnici mitropolit Amfilohije i vladika Irinej Bulović, vlada mišljenje da je Atanasije Jevtić na izbor za episkopa morao malo da sačeka zbog svog oštrog jezika, a posebno zbog kritičnosti prema režimu Slobodana Miloševića koju je počeo da ispoljava početkom 90-ih. Bez obzira na to da li je vladiku Atanasija i vladiku Artemija izabrao isključivo Duh sveti ili se i aktuelna vlast o tome ponešto pitala, njihov ulazak u episkopat Srpske pravoslavne crkve mogao bi se prokomentarisati rečenicom "Žestoki muževi za žestoka vremena".

Arhimandrit Artemije Radosavljević rukopoložen je za episkopa raško-prizrenskog u junu 1991. godine. Njegovu hirotoniju (rukopoloženje) pratili su i mnogi drugi događaji. Jedan od njih bio je i književni čas na kome su učestvovali sva trojica njegovih "školskih drugova", tj. učenika oca Justina. Ali tu se našao i Radoslav Zlatanović, pesnik koji je među prvima reagovao na pojavu Slobodana Miloševića i već 1987. godine napisao mu onaj čuveni hvalospev nazvan "Himna na ledini" ("Ali pristiže lep mladi govornik! Sunce koje zalazi pali mu nakostrešenu kosu...").

Ipak, glavni medijski događaj 1991. godine, i to ne samo crkveni, bila je svečanost rukopoloženja i ustoličenja Atanasija Jevtića za episkopa Banatske eparhije. Iako je vladika tokom martovskih demonstracija oštro napao srbijanske i jugoslovenske vlasti zbog "terora nad srpskom decom", u julu te iste godine izgledalo je da su sve nesuglasice vetrom odnesene. Kao što rekosmo, shvativši da ekonomski i politički sve nezadovoljniji narod u Srbiji mora zabaviti nečim van kuće, kako bi u njoj sačuval mir, Slobodan Milošević je odlučio da žižu interesovanja svojih građana u potpunosti prebaci u susednu Hrvatsku. Oratori koji su uticali na raspoloženje javnosti, poput Atanasija Jevtića, Miloševiću su bili i te kako potrebni za

posao u koji je odlučio da krene. Tako je 7. jula 1991. godine, na Ivanjdan, u katedrainom hramu u Vršcu arhimandrit Atanasije Jevtić hirotonisan i ustoličen za episkopa Banatske eparhije.

Svečanost hirotonije novoizabranog episkopa banatskog razlikovala se od drugih i imala je čak i dozu glamura. Započela je dolaskom svečane povorke fijakera koju su predvodila dvojica konjanika i kolona automobila. Među onima koji su uveličali ovaj događaj bilo je mnogo gostiju iz svih krajeva bivše Jugoslavije, ali i iz inostranstva: Jerusalima, Carigrada, Moskve, Atine, Temišvara, Bukurešta i sa Svete gore. "Ne pamti se u Vršcu ovoliko naroda i tako znamenitih gostiju na jednoj crkvenoj svečanosti", reči su Hadži Dragana Antića, koji je sa ovog događaja izveštavao za "Politiku". * "Prvi put na uvođenju u tron episkopa Srpske pravoslavne crkve prisustvovali su i narodni poslanici Skupštine Srbije, prvaci stranaka, među kojima smo videli Milana Babića iz Knina, Mirka Jovića iz Nove Pazove, Žarka Gavrilovića i Milana Komnenića iz Beograda, pisce članove Udruženja književnika Srbije, Dragana Dragojlovića, ministra za vere u vladi Srbije..."

Ako ima bar malo istine u onoj narodnoj "S kim si, takav si", imena prisutnih političkih prvaka bila su sasvim dovoljna za pretpostavku šta se očekuje od novoizabranog vladike banatskog. I mora se priznati da je vladika Atanasije ispunio ta očekivanja. Slobodan Milošević je mogao da bude apsolutno zadovoljan. U besedi koju je održao prilikom svog rukopoloženja, vladika Atanasije Jevtić je komuniste pomenuo samo jednom - rekavši da je "kršten od strica, sveštenika Miloša Jevtića... ubijenog od komunista, nedužnog, 1945. godine, da mu ni grob ne znamo do danas" Na taj način, oni koji su samo tri meseca ranije vršili "teror nad srpskom decom" (govorio je tada Atanasije Jevtić) i izvodili tenkove na sopstveni narod, nisu više bili glavni neprijatelji Srba, Neprijatelji su sada bili neki drugi i nalazili su se negde drugde,

"Ponovo je srpski narod na krstu i na Kosovu i Metohiji, i u Dalmaciji, i Krajini, i Slavoniji, i Baniji, Lici, Kordunu, Sremu, Bosni i Hercegovini. To je narod koji je navikao krst nositi, jer krst nositi nama je suđeno, Ovog časa, molim se da Bog dii da taj krst nosimo dostojno kako smo ga nosili i do sada. I da možemo reći drukčije nego što je rekla mudra Jevrejka* zlobnim i agresivnim muslimanima: 'Praštamo vam što ste nas ubijali, ali ne možemo da vam oprostimo ako nas prisilite da vas ubijamo.'* * (Već te iste godine se pokazalo da nismo mogli da im oprostimo, i to žestoko nismo mogli.) Svečanost svog rukopoloženja vladika Atanasije je iskoristio da Hrvatima i Muslimanima pošalje sasvim jasno upozorenje: "To je danas opasnost pred mojim raspetim narodom, manje ovde u Banatu, ali i ovde je saraspet svaki pravoslavni Srbin sa raspetim narodom od Kosova do Jadovna, naročito od Krajine do Borova. Neka bi Bog dao da to raspeće dovede u vaskrsenje, a ne samo vaskrsenje nas, nego i onih koji, navodno, u ime Hrista ustadoše protiv krsta sa tri prsta. To su radili i, nažalost, vekovima sarađivali sa polumesecom protiv srpskog krsta sa tri prsta. Al' ne reče Ture, ako Bog da, govorili smo pet vekova. To isto i danas kažemo i poručujemo da smo 'kadri stići i uteći i na strašnom mestu postojati'."

Nastavivši svoju besedu u epskom stilu, vladika Atanasije se zahvalio' jednom od prisutnih gostiju, mitropolitu Pergamske apokaliptične crkve u Maloj Aziji gospodinu Jovanu, ali i njegovom narodu čiji su pripadnici "takođe, ugroženi od istog polumeseca, islamskog agresivnog, i od lukave i podmukle i nikada Pravoslavlju prijateljske Evrope. Bolja joj je i lakša prijateljska Turska i islamska bratija, nego po krstu i veri Pravoslavna istočna

crkva... "Ovo insistiranje vladike Atanasija Jevtića na "polumesecu, islamskom agresivnom" nagoveštavalo je dalje tokove ratnih zbivanja na prostorima bivše SFRJ. Bilo je, dakle, jasno da je Hrvatska tek međustanica na putu do maštane Velike Srbije; na putu koji je trebalo da se završi u Bosni i Hercegovini.

Rukopoloženjem Atanasija Jevtića za episkopa banatskog (7. jula 1991. godine), u vrhu Srpske pravoslavne crkve našli su se svi đaci oca Justina Popovića. Njih četvorica, uz Njegovu svetost patrijarha srpskog gospodina Pavla, predstavljali su "idejni sinod" SPC i glavne duhovne putovođe u poslednjoj deceniji XX veka. Taj put, kao što svi videsmo, završio se jednim od najvećih istorijskih padova i neuspeha kako Srpske crkve tako i celokupnog srpskog naroda.

* U to vreme Hadži Dragan Antić je bio i član uređivačkog odbora "Pravoslavlja", novina Srpske patrijaršije. Inače, svečanosti rukopoloženja vladike Atanasija Jevtića u "Politici" je posvećen priličan prostor i pažnja, što bi svakako bilo nezamislivo da se vladika nalazio u nemilosti Slobodana Miloševića.

* Golda Mejer-nekadašnji premijer Izraela.

**Slično upozorenje poslao je i književnik Danko Popović, rekavši u jednom intervjuu za "Glas crkve" da se strašno boji Hrvata, "da nas ne navedu na zlo, da u nama ne naruše naše iskonsko, svetosavsko dobrotoljublje, bogoljublje, da nas ne izgnaju iz Hristovog vinograda i nateraju na opasne poslove osvete...", Popović im je poručio da će se dogoditi Jasenovac za Jasenovac, jer Srbi ovoga puta ne bi mogli da oproste. (SSR, Radmila Rakić, Crkva i 'srpsko pitanje').